

Irakiska Kurdistan

Rätten till ett eget Land

Handledare: Elena Namli

ABSTRACT

English title: **Iraqi Kurdistan – The Right to form its Own State**

This paper brings up four aspects of the right for northern part of Iraq to form its own state:

1. The right to have an identity and citizenship
2. The right to be a nation of its own
3. The right to be a homeland on its own territory
4. The right to participate in international relations

The starting point is a number of examples from my own experience of daily life in Iraqi Kurdistan during 2008 and 2009.

Two theoretical sources are used to investigate the four aspects and to what extent it is important in building a new independent region, Iraqi Kurdistan. Bo Rothstein's evaluation of individual and institutional ability to form the society in terms of Social Capital and the outlines of Multicultural Citizenship presented by Will Kymlicka, a liberal theory of minorities group rights.

The personal identity by having an Iraqi citizenship in relation to other identities like ethnicity, being a Kurd, is not as simple as being a Swede. A complex picture is shown, language, clothes, tribe relation and cultural identity, relation to political power, leadership, inherited power and nepotism have impact on the identity. The difficult and warlike situation, being subject to persecution, extermination, deportation may well have a positive impact on the Social Capital related to the family and tribe solidarity as well as to local institutions like Peshmerga. The remaining division of institutions, especially the divided Asayish (security police) imply two different institutions of justice also territorial division in two parts. But the trust for each other is still low.

Security, development and an increasing affirmation to universal human rights is what you can see is happening in Iraqi Kurdistan right now.

The concept of Social Capital is relevant and useful in analysing and describing the actual conditions of Iraqi Kurdistan and it needs to be adapted to the actual context, to the mind set and lifestyle of this part of the world as well as to the post war/peace building situation. Social capital could be used as tool in creating a new nation of Kurdistan as a complement to the traditional way of measuring progress by physical capital.

To make use of the diversified multicultural indigenous population, a keen consideration of ethnic minorities and group rights concept and create a new kind of bond back in history to the cradle of civilisation, can be one proper way forward for Kurdistan, also to get recognized internationally as a country of its own composed of a rich diversity in identities and groups and individuals still living where civilisation once started.

Key words:

Social Capital, Multicultural, Citizenship, Iraq, Kurdistan, Ethnic Kurd, Identity, Nationalism, Peshmerga, Asayish

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	4
1.1 Syfte och frågeställning.....	4
1.2 Metod och material.....	5
1.3 Teoretisk ansats.....	6
1.4 Avgränsningar.....	7
1.5 Disposition.....	9
2. Bakgrund – sammanhanget kring uppsatsens fyra aspekter.....	10
2.1 Kortfattat om Irak och irakiska Kurdistan.....	10
2.2 Medborgerliga rättigheter.....	11
2.3 Definition och reflektion kring begreppet socialt kapital.....	13
2.4 Mångnationellt medborgarskap.....	15
2.5 Språk, identitet och daglig tillvaro.....	15
2.6 Sammanfattning och samband mellan frågeställningarna.....	16
3. Rätten till nationalitet/ursprung – rätten till sin identitet.....	18
3.1 Språkets betydelse.....	19
3.2 Flykt och flytt.....	21
3.3 Attityder i samhället.....	24
3.4 Befolkningsstrukturer.....	26
3.5 Kommunikation.....	29
3.6 Sammanfattning av medborgarskap, nationalitet och identitet.....	30
4. Rätten till en egen statsbildning och en demokratisk stat.....	32
4.1 Hemland.....	32
4.2 Nationella symboler.....	34
4.3 Peshmerga.....	34
4.4 Asayish.....	36
4.5 Vem är främlingen – VISA hantering.....	36
4.6 Sammanfattning.....	39
5. Rätten till mark.....	40
5.1 Historisk mark.....	40
5.2 Fördelning och ägande av mark.....	41
5.3 Förfogande över naturresurser.....	41
5.4 Sammanfattning.....	42
6. Rätten till deltagande i det internationella samfundet.....	43
6.1 Kurdistans internationella placering, politik och utbyte.....	43
6.2 Identitet ur internationell synvinkel.....	43
6.3 Medias betydelse för attityder och identitet.....	44
6.4 Internationella samfundets syn på och behandling av Irak.....	45
7. Sammanfattning.....	46
7.1 Socialt kapital på Kurdiska.....	46
7.2 Ett mångkulturellt Kurdistan.....	48
7.3 Slutsatser och återkoppling till uppsatsens fyra frågeställningar.....	50
7.5 Områden att studera vidare och fördjupa.....	52
7.6 Rätten till ett eget land.....	53
8. Förklaring av begrepp och förkortningar.....	54
9. Referenser.....	55

1. Inledning

Under 2008 och 2009 har jag varit bosatt och arbetat i irakiska Kurdistan. Kanske har jag inte fått svar på frågorna som fick mig att åka dit men jag har gjort en resa för livet både i en praktisk dimension och en tankemässig. Oförlömlig och ännu inte avslutad. Studier i mänskliga rättigheter före resan och reflektioner under min vistelse i Irak är därför ett bidrag i den här uppsatsen. Vid sidan av studier på Teologiska högskolan i Stockholm bygger den på och samtal, intervjuer och dagligt umgänge med personer i irakiska Kurdistan.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att samla och belysa några aspekter på rätten till land som vuxna personer i irakiska Kurdistan har idag mot bakgrund av den långa perioden av komplicerade konflikter som i hög grad påverkar identitet och inställning till sin dagliga tillvaro i landet. Centralt i min uppsats är den enskilda människans förhållningssätt till sina rättigheter i enlighet med FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna samt den rättsliga tradition som finns i irakiska Kurdistan.

Jag har valt att använda fyra olika frågeställningar för att försöka åstadkomma en någorlunda bred beskrivning av vad människor, enskilda individer har att förhålla sig till. Ansatsen knyter an till både de två konventionerna Internationell konvention om medborgerliga och politiska medborgerliga rättigheter (ICCPR) och Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR). De citat som tagits med enbart för att göra uppsatsen något mer lättläst och därmed tillgänglig för läsare som inte kan förväntas ha tidigare insikt om ordalydelsen i de texter som FN grundar dokumenten om mänskliga rättigheter på.

De inledande fyra frågeställningar är:

- Vilken betydelse har irakiskt medborgarskap som identitet i förhållande till andra identitetsskapande begrepp och det sociala kapitalet?
- Vilken betydelse har begreppet nationalstat och nationalism för tillhörighet i förhållande till ett mångkulturellt land? Vad kan mångkulturellt medborgarskap betyda i den här kontexten?
- Hur spelar rätten till mark alltså fysiskt land in på rätten till eget land? Är det viktigt att ha ett fosterland för det sociala kapitalet?
- Hur inverkar främlingens attityder och omvärldens syn på Irak, på den tillit man hyser till det egna landets institutioner och förmåga?

Jag vill i uppsatsen ge en bild från insidan av irakiska Kurdistan, från insidan av det samhället, av grupper, familjer och individer på plats i det landet. Min hypotes är att alla aspekterna är av värde för att bättre förstå dagens inställning till vilka rättigheter man har till egen frihet och ett eget land. Det har betydelse för tillit, förtroende och socialt kapital för ett land på väg mot demokrati.

1.2 Metod och material

Uppsatsen bygger i första hand på deltagande observation på plats i irakiska Kurdistan under två år. I andra hand kompletteras det med studier och den litteratur som anges i referenslistan. Analysen av materialet görs med utgångspunkt i de två källor som redan angetts, Bo Rothstein och Will Kymlicka. Jag åter kommer till båda dessa i varsitt inledande avsnitt och längre fram i uppsatsens sammanfattande kapitel. Begreppet socialt kapital används i uppsatsen för att beskriva och belysa uppsatsens frågeställningar. Här görs inga anspråk på att fullständigt analysera det begreppet i den här kontexten. För det krävs ett betydligt större arbete. Begreppet socialt kapital används således som ett hjälpmedel i uppsatsen snarare än som en del av dess syfte.

Jag använder i mina deltagande observationer på plats i irakiska Kurdistan också egna dagboksanteckningar, rapporter och material från min blogg Irak-Lena¹ som jag samlat under min tid i irakiska Kurdistan. Under hela 2008 skrev jag dagbok och hela 2009 har jag bloggat. I mitt arbete har jag också dels tagit del av, dels producerat eget skrivet material. Dessvärre är det inte möjligt att referera till detta material eftersom det är skyddat av affärssekretess som företag har. Vid inledningen av mitt uppdrag skrevs en "Nondisclosure Agreement" (NDA) med företaget. Jag vädjar därför till läsaren om förståelse för att delar av materialet inte har fullständiga referenser. Jag anser att även det här materialet har relevans i förhållande till uppsatsens frågeställningar och slutsatser varför jag föredrar att ta med det trots bristen referensmaterial i det avseendet. Jag anser också att den nackdelen uppvägs av de samtal och den bekräftelse jag under arbetet fått från personer som själva kommer från Irak under arbetet med uppsatsen.

Uppsatsens grundläggande frågeställning har följt mig hela tiden i irakiska Kurdistan. Min strävan har varit att göra ett jämförande studium under hela tiden och då tillåtit resultatet av mina studier att utvecklas med tiden, snarare än att låsa studien vid på förhand bestämda intervjufrågor. Eftersom jag haft möjlighet att i en mängd olika sammanhang både i samtal och genom iakttagelser studera olika företeelser och dokumenterat dem efterhand. Mina egna anteckningar bildar basen för iakttagelserna. Jag har haft den stora förmånen att studera samhället och människorna i flertalet av livets olika sammanhang, i hemmen såväl som på arbetsplatsen, i helg likväl som i vardag, alla olika delar av året. Mina iakttagelser bygger inte i någon större utsträckning på det material jag samlat på mig under resor i landet, det har inte relevans för uppsatsen ämne, utan snarare på umgänge med människor i deras egna sammanhang. Därför vill jag påstå att mitt arbetssätt därför kan ses i skenet av en antropologisk studie av irakiska Kurdistan. Jag har medvetet försökt undvika frågor som på ett direkt sätt berör politik, religion eller kultur utan snarare lyssnat och deltagit i det samtal som förs i samhället självt. Naturligtvis undgår man inte något av de områdena men de har inte utgjort utgångspunkt för mina iakttagelser.

De personliga och autentiska berättelser som återges i den här uppsatsen har jag medvetet ändrat för att dölja specifika personers identitet, den situation händelsen inträffade i liksom, tidpunkt, namn, kön, ålder och plats. Det kan göra beskrivningen mindre levande men var nödvändigt för att skydda och värna om enskilda individers integritet. Av samma anledning uppger jag heller inte antalet personer, deras namn eller plaster som referens.

De iakttagelser jag själv gjort eller skrivit ner analyseras med hjälp av begrepp och teorier som beskrivs i relevant forskningslitteratur. För teoribildning har jag valt två primära källor. Den första utgångspunkten är begreppet socialt kapital i Rothstein, 2003, *Sociala fällor och tillitens problem*. Den andra boken är Will Kymlicka, 1995, *Mångkulturellt medborgarskap*.

¹ Insulander 2009, <http://iraklena.blogspot.com/2009/>

Jag återkommer i var sitt separat avsnitt till hur begreppet socialt kapital kan förstås och Kymlickas resonemang kring mångkulturellt medborgarskap.

Övrig litteratur framgår av fotnoter och listan över referenslitteratur i uppsatsens slut.

1.3 Teoretisk ansats

Avsikten är att ge ett individinriktat mänskligt perspektiv på ämnet rätten till eget land inte ett strikt juridiskt. En människas identitet präglas av var hon befinner sig och var hon anser sig höra hemma. Rätten till en egen identitet är därför kopplad till rätten till eget land. Det är alltför lätt att ytligt ta för människor som har sin identitet förankrad i nationalstat att ta den för självklar och göra det tankesättet till en självklar norm för alla. Eftersom irakiska Kurdistan inte är en av FN och internationella samfundet erkänd egen suverän stat kan ämnet inte helt knytas till att byggas på de konventioner som finns inom ramen för FN. Det finns ingen konvention om rätten till eget land utan landet eller staten förutsätts redan vara instiftad innan konventionernas texter kan tillämpas. Hela systemet med konventionerna för de mänskliga rättigheterna bygger på nationalstatstanken i grunden. Den här problematiken ligger utanför den här uppsatsen.

Jag vill ta upp och belysa aspekter som påverkar en människas syn på sig själv i förhållande till sin tillvaro och sin dagliga omgivning utan att för den skull ge mig in på

officiell lag och ordning såsom lagstiftning, statskick och förvaltning, säkerhet såsom militär och polisiär lag och ordning, bistånd och annan hjälp och stöd som finns eller inte finns. Jag avser inte heller med mina exempel beskriva alla praktiska saker av intresse för en daglig tillvaro. Exempel är tillgång på elektricitet och vatten är stora och viktiga vardagliga frågor för livet i irakiska Kurdistan och som inte behandlas här.

Kapitlet om bakgrund (kapitel 2) om sammanhanget ska inte ses som källkritik eller källanalys av historiska faktauppgifter. Syftet med avsnittet är enbart att ge en samlad bild för den läsare som inte har kunskaper om irakiska Kurdistan sedan tidigare.

Antropologin studerar de faktiskt förekommande människorna och intresserar sig därför för det lokala samhället med de begränsningar detta innebär. Genom att leva med människorna där, iaktta beteenden, värderingar, föreställningar om sociala relationer, förändringar och skeenden i lokalsamhället i dess relation till omvärlden. Ett empiriskt studium av nutiden men där resultatet med nödvändighet riskerar ge olika svar beroende på vilken grupp man valt. Resultatet kan inte generaliseras till att gälla andra, i varje fall inte utan vidare.

Man kan inte läsa materialet i syfte att kontrollera belagda statistiska uppgifter. Det är överlag mycket svårt att hitta sådana uppgifter för Irak. Detsamma gäller irakiska Kurdistans juridiska status i förhållande till staten Irak och man bör vara medveten om denna begränsning. Men diskursen om mänskliga rättigheter och rätten till eget land kan inte, och ska inte, begränsas i ett juridiskt perspektiv eller ett område där ingenting är sant utom belagda statistiska fakta, speciellt inte för ett land som Irak där mycket återstår för att betraktas som ett juridiskt komplett system med statistiskt säkerställda arbetsmetoder inom ramen för en demokratisk utveckling.

Uppsatsens innehåll är naturligtvis mina egna ord i stor utsträckning färgat av min uppfattning. Årens vistelse och vardagliga liv bland människorna i irakiska Kurdistan har givit mig tillfälle till många ingående samtal med människorna där på plats. Både i många olika sammanhang samt möjlighet att återkomma med frågeställningar. Förutom kurder har jag också träffat personer med annan etnisk tillhörighet och religiös trosuppfattning, assyrier, yezidier, araber och turkmener. Enskilda människooöden liksom familjers och etniska grupperingar och stammars berättelser har berikat min förståelse och bidragit till mina egna insikter. Naturligtvis kan vetenskapligheten i detta angreppssätt ifrågasättas och jag lämnar öppet för kritik mot mitt ställningstagande att en antropologiska inriktad studie av vardagslivet på vardagslivets egna villkor kan ge värdefulla insikter ur ett forskningsperspektiv.

1.4 Avgränsningar

Valet att avgränsa studien till ett individperspektiv är inte tillräckligt och en avgränsning görs också avseende vilka konventioner som ligger till grund för arbetet. Jag går inte in på rättigheter och skyldigheter ur ett familjeperspektiv eller ur ett släktperspektiv. Varken kvinno- eller barnperspektiv används i uppsatsen. Inte heller de perspektiv som funktionshinder och andra skador orsakade av de konflikter och tillkortakommanden som är ständigt närvarande i detta samhälle finns belysta.

Stamkulturen är av stor betydelse för individens syn på sig själv, liksom politisk, religiös och etnisk tillhörighet och tas därmed upp i samband med exempel och översiktligt i uppsatsen. Det skulle göra det komplicerat att täcka alla dessa aspekter i uppsatsen och jag ber läsaren om överseende med att viktiga aspekter kan ha utelämnats. De är dessutom troligen färgade av min egen bakgrund, de begränsade iakttagelser jag själv gjort, det jag fått berättat för mig och läst och som tillsammans bildar grund för mina egna antaganden och åsikter.

Inte heller den problematik som de ”svarta hål” som borrar in i varje människas själ på grund av de oändligt många förluster som gjorts i form av nära och kära under de senaste 30-35 åren, en hel generations förluster. Varje enskild person har förlorat bröder, far, barn i krigs- och terrorsituationer så hemska och hotfulla att jag som förskonats inte ens kan föreställa mig, mor och systrar som får klara umbäranden och försörjning utan det stöd som en naturlig befolkningssammansättning bygger på, och som själva blivit utsatta för olika former av förnedring. Dessutom har man tvingats utstå splittring av familjer och släkter genom den massflykt som skett där ens anförvanter utan att själva kunnat välja, slussats vidare till olika delar av världen. Detta finns inuti varje individ antingen man stannat i Irak, återvänt till Irak eller ännu så länge lever någon annanstans. En anknytning, stark eller svag, och de människor som nu i sin vardag bygger sin egen tillvaro och genom arbete och engagemang, bygger sitt land med omtanke och kärlek som sträcker sig ut över alla tänkbara gränser för att göra framtiden mera rätt.

Olika minoriteters situation belyses inte heller utom i några spridda delar då jag ansett det rättvisande och nödvändigt att ta upp. Även om mångfalden av folkslag och grupperingar, stamkultur et cetera belyses kan denna framställning inte på något sätt anses ge en fullständig bild. Den är alltför komplex och skulle kräva ett betydligt djupare grepp och flera utläggningar i sig själv. Just detta är ett av de starkaste intryck jag själv fått under min vistelse i irakiska Kurdistan, en mångfald som berikar.

Min egen bakgrund som ”svensk-svensk”, i Irak kallas de irakier som levat i Sverige och har koppling till Sverige – förvånansvärt många – för ”svenskar”, därav min beteckning av mig själv som ”svensk-svensk”. Detta har betydelse för tolkningen av mina upplevelser och de intryck jag samlat på mig i irakiska Kurdistan. Jag har inte för avsikt att bortse från detta utan vill snarare se det nuvarande vardagslivet i Irak med dessa glasögon på. Detta med förhoppningen att det ska vara lättare att förstå sig på saken för andra personer med min bakgrund. Det finns avgörande skillnader som utvandrade Irakier kanske tar så för givet, medvetet eller omedvetet utesluter, att man missar dem när man beskriver sin bakgrund, sitt liv och sitt land för någon med en västerländsk bakgrund går förlorat i kommunikationen.

Geografisk avgränsning avseende mina egna iakttagelser, då jag enbart varit och vistats i irakiska Kurdistan. Det är stor skillnad på de olika delarna av Irak och jag gör inga anspråk på att varken beskriva eller ha förstått betydelsen av dessa skillnader. Fokus i mina iakttagelser, analyser och slutsatser ligger därför på irakiska Kurdistan. Eftersom det kurdiska språket är officiellt språk och kurder är den dominerande befolkningen blir troligen denna uppsats färgad av detta även om det inte är min egentliga avsikt. Jag tillåter mig att i vissa situationer skriva

om Irak, alltså inte med begränsning till irakiska Kurdistan, rätt eller fel, även om min egen upplevelse är geografiskt begränsad, detta av följande orsaker

- Personer som jag mött och samtalat med bor eller kommer från andra delar av Irak. Deras historier relateras alltså till andra delar av Irak också.
- Själva samhället, lagar, kultur med mera naturligtvis påverkas av att man tillhör Irak som en helhet.
- Delar av litteratur som refereras i uppsatsen spänner över hela Irak.

Ytterligare en anledning till den geografiska avgränsningen till irakiska Kurdistan är den uppdelning av Kurdistan som skedde 1639 när dagens gräns mellan Turkiet och Iran fastställdes och som sedan dess varit en gräns som används i statliga sammanhang men inte genom århundrade inneburit den gräns som människorna som levit i området inrättat sig efter.² Handelsutbyte och kulturellt utbyte har inte följt den gränsen och gör det alltjämt inte.

Kopplingen till historiska aspekter är begränsad eftersom beskrivningen inte avser beskriva politisk, religiös eller kulturell utveckling utan snarare en studie av människan i samhället just nu. Boken *Road Through Kurdistan - Travels in Northern Iraq* skriven av A.M Hamilton, nyutgiven 2004 beskrivs karaktärsdragen hos den lokala befolkning som utgjorde arbetskraft vid det vägbygge Hamilton som engelsman ansvarade mellan år 1928 och 1932 i irakiska Kurdistan.³ En väg som utan tvekan har en avgörande betydelse för landets infrastruktur och mänsklig kommunikation och möjlighet till fysiska möten även idag. Vägen kallas ofta "Hamilton road".

Avslutningsvis avgränsar jag uppsatsen till att inte behandla ämnet med hänvisning till någon speciell FN-konvention. Detta görs av flera skäl, dels för att irakiska Kurdistan inte utgör en suverän stat och således inte självklart utgör motpart i förhållande till de individuella perspektiv jag vill lägga på ämnet, i varje fall inte den enda motparten. Dels därför att det inte finns någon FN-konventions som direkt syftar på rättigheter till ett eget land. Som redan påpekats bygger FN:s konventioner snarare på vad som är ett eget land definieras av nationalstatsbegreppet, att det redan är fastlagt inför konventionernas tillämpbarhet. Uppsatsen behandlar inte problematiken kring den här frågan.

På utvalda ställen i uppsatsen citeras FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Detta görs enbart i syfte att underlätta och utvidga läsbarheten av uppsatsen till en vidare grupp än de som redan på akademisk nivå har teoretiska insikter i litteratur och statuter som behandlar mänskliga rättigheter.

² Karlsson Ingmar 2008, *KURDISTAN, Landet som icke är* Wahlström & Widstrand, Stockholm, s. 43

³ A.M Hamilton 2004, *Road Through Kurdistan - Travels in Northern Iraq* I.B. Tauris & Co Ltd, London: först publicerad 1937 och sedan 1958 och 2004

1.5 Disposition

I kapitel 1 har redogjorts för de förutsättningar som gäller för läsningen avkommande kapitel. Redogörelsen för ämnet i kapitel 2 avser att bilda en mer ingående bakgrund och ett sammanhang till de olika frågeställningar som sedan behandlas var för sig. I nästa del, kapitel 3, behandlas frågor kring identitet och dess betydelse för det sociala kapitalet diskuteras utifrån en given definition av socialt kapital för att avslutas i en sammanfattning om medborgarskapets och nationalitetens betydelse. Därefter, i kapitel 4, går jag in på begreppet mångnationell stat till skillnad från nationalstat och nationalism med utgångspunkt i vad hemland, deltagande i val, emigration och gerillarörelse kan betyda ur ett socialt perspektiv. Kapitel 5 behandlar frågan om rätten till mark, jord och land i den fysiska betydelsen. Avslutningsvis, i kapitel 6, behandlas frågan om rätten att delta i det internationella samfundet. Eftersom jag valt att behandla främlingsperspektivet tidigare är fokus här inte ställt på individen och en viss befolkning, utan sett mer generellt, rätten av få vara delaktig som stat bland alla andra. Betydelsen av att vara en federation med stort regionalt självstyre, specifikt irakiska Kurdistan. Därefter följer i kapitel 7 en reflekterande sammanfattning och uppslag till fortsatt arbete. Sist, i kapitel 8 finns också förklaringar av vissa ej vedertagna begrepp och i kapitel 9 litteraturförteckning.

2. Bakgrund – sammanhanget kring uppsatsens fyra aspekter

Kapitlet inleds med några korta fakta om Irak och irakiska Kurdistan för att ge en bild av vilket sammanhang läsaren befinner sig i. Därefter följer ett avsnitt om medborgerliga rättigheter, följt av två avsnitt med en utförligare genomgång av de två teoretiska utgångspunkter som valt som för uppsatsens upplägg. Sedan följer kort avsnitt om språk, identitet och daglig tillvaro – att vistas i landet. Kapitlet avslutas med en sammanfattning av sambanden mellan uppsatsens frågeställningar.

2.1 Kortfattat om Irak och irakiska Kurdistan

Antalet irakier uppgår till i storleksordningen 30 miljoner, varav 75% är araber, 18% är kurder och resterande 7% övriga folkslag. Det irakiska Kurdistan som lyder under Kurdistan Regional Government (KRG) innefattar tre governorat (muhafdat): Erbil, Duhok och Sulimanya. Uppskattningsvis är fyra miljoner irakier på flykt, dels internt i landet (IDP) dels i landsflykt. En del av dem, speciellt i den kurdiska norra delen av Irak, har börjat återvända.

I Irak finns en stor andel änkor, inte bara äldre kvinnor, till följd av de konflikter landets befolkning varit, och fortfarande är, utsatta för. Officiellt språk i Irak är arabiska och i irakiska Kurdistan tillkommer kurdiska (dialekten sorani⁴) som officiellt språk. Staden Erbil som är säte för KRG, en stad på cirka en miljon invånare, kallas av kurderna också för Hawler – gudarnas säte. Många orter i Kurdistan har dubbla namn och båda används i det dagliga språket. Den kurdiska delen av Irak är rik på naturtillgångar och anses av många vara den naturliga platsen för civilisationens vagg av den anledningen.⁵ Izady ger en beskrivning av den tidiga förhistoriska utvecklingen.⁶ I grottan vid Shanidar i de kurdiska bergen har rester av en 56 000 år gammal neanderthal-människa hittats.⁷

Irak och specifikt irakiska Kurdistan har varit utsatt för flera vågor av svåra och traumatiserande konflikter. Från 1970-talet då stödet till kurderna från Iran upphörde drabbades upp emot 600.000 människor, hus och hem förstördes.⁸ 1987-89 under kriget mellan Irak och Iran, utfördes återigen attacker mot det geografiska området som nu lyder under KRG och upp emot 200.000 personer drabbades direkt av både kemisk krigföring, deportationer och massavrättningar. Byar jämnades återigen med marken. Självständigheten 1991 följdes av svåra väpnade inre konflikter mellan olika politiska falanger. Detta pågick fram till 1996. De sanktioner som Irak utsattes för av det internationella samfundet drabbade Kurdistan dubbelt eftersom den irakiska diktaturen också aktivt förtryckte befolkningen i den kurdiska delen.⁹ Efter 2003 års invasion och störtandet av diktaturen har Kurdistan på ett häpnadsväckande sätt

⁴ Michael M. Gunter 2004, *Historical Dictionary of the Kurds*, s. 191. Den andra betydande dialekten på kurdiska är Kurmanji, Gunter s. 121, och som oftast benämns Bahdinani och talas av dem som kommer från den nordvästra delen av irakiska Kurdistan, gränsande mot Turkiet.

⁵ Jared Diamond 2005, *Guns, Germs and Steel - A Short History of Everybody for the Last 13,000 Years* Vintage, London: first published 1997 s. 37

Boken är intressant därför att den skrivits utifrån ett samhällsbyggande perspektiv, snarare än ett politiskt eller religiöst eller kulturellt perspektiv. Den beskriver ett förhållandevis stort ingenjörprojekt med cirka 1000 inblandade arbetare med flera av de olika bakgrunder som fortfarande finns i irakiska Kurdistan, kurder, araber och assyrier och projektet genomfördes precis i de trakter där jag själv vistas och färdas, jag har åkt hela vägen så som den nu ser ut, sett de reparationsarbeten som pågått och tycker mig förstå dess betydelse både nu och under de orostider som landet den genomlöper genomgått.

⁶ Jfr Mehrdad R. Izady 1992, *A Concise Handbook THE KURDS* s. 23–29

⁷ Dabrowska Karen and Hann Geoff 2008, *Iraq Then and Now – A Guide to the Country and its People* Bradt Travel Guides Ltd. UK. The Globe Pequot Press Inc. USA s. 141

⁸ Dabrowska & Hann s. 152

⁹ Susan Meiselas 2008, *KURDISTAN In the Shadow of History*, jfr s. 308–345

hämtat sig jämfört med övriga delar av landet. Den här bakgrunden har starkt påverkat människors syn på sina egna liv, andras liv och vad de förväntar sig av framtiden och omvärlden.

Av den odlingsbara marken i Kurdistan är det endast en mindre del som idag brukas för livsmedelsproduktion. En stor del av landets behov av livsmedel importeras. Man är beroende av grannländerna. Därmed är grannländerna också beroende av sin export till Irak. Det gör att grannländerna av marknadsmässiga skäl inte är speciellt intresserade av att hjälpa till med återuppbyggnad av de näringsgrenar som kan bidra till en större självförsörjningsgrad i Irak. Detta gäller speciellt Turkiet och Iran.

Som redan påpekats är irakiska Kurdistan en del av Irak och därmed avser vissa uppgifter Irak som helhet medan andra är specifika för irakiska Kurdistan. Det går i dagsläget inte att säkert precisera vilket område som ska betraktas som irakiska Kurdistan. Det beror på det politiska läget i Irak och förhållandet med KRG och befolkningen i Kurdistan.¹⁰ Kirkuk är den största och mest betydelsefulla delen där det råder olika meningar om det ska anses vara ett kurdiskt område eller ej. Men Kirkuk är inte det enda området, det finns flera mindre landområden där man har samma problem. Jag vill påpeka att man inte kan komma ifrån att det här skapar en viss otydlighet i uppsatsen som jag be läsaren ha en viss overseende med. Det går alltså inte att på ett helt entydigt och konsekvent att redogöra för exakt hur gränsen till irakiska Kurdistan ska dras. De är en stor politisk tvistefråga och en problematik som den här uppsatsen inte avser ge något lösningsförslag för.

2.2 Medborgerliga rättigheter

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna bygger på begrepp som nationalstat, staters suveränitet och staters ansvar gentemot sina medborgare. Begreppet medborgare knyts därmed automatiskt till nationalitet och nationalstat. Detta är inte självklart i ett land med flera etniskt åtskilda folkgrupper. Andra identitetsskapande begrepp som etnisk tillhörighet, religionstillhörighet och stamtillhörighet har också betydelse i irakiska Kurdistan. Frågan blir än mer komplex då det inte finns något enkelt samband mellan de olika identitetsskapande faktorerna. Det är inte alls säkert att en kurd av en viss stam är muslim eller att alla kurder av samma stam bekänner sig till samma religion. Vilken av de identitetsskapande begreppen som är viktigast, som väger över de andra, är inte självklar. Tillhörigheten spelar dessutom in på hur det sociala kapitalet kan se ut.¹¹ Användningen av begreppet socialt kapital i uppsatsen är viktig och beskrivs i ett eget avsnitt.

Den blandning av kulturer, etniciteter, religioner, livsstilar och trosuppfattningar som finns i irakiska Kurdistan kan sägas vara ”medfödd”, åtminstone i jämförelse med Sverige och andra västerländska stater. Irak är ett sedan länge mångkulturellt land, har alltid varit det, medan definitionen av Irak som stat är förhållandevis ny, speciellt i jämförelse med Sverige. I Sverige är ett mångkulturellt synsätt en förhållandevis ny företeelse medan nationalstaten är ett gammalt och självklart begrepp. Irak är inte en nationalstat utan en mångnationell stat, jag använder det begrepp som Kymlicka för fram.¹²

Om man begränsar sig ännu mer geografiskt till den nordostliga delen, irakiska Kurdistan finner man att även den delen av landet är mångnationell i sig, en mångnationell federal delstat inom staten Irak. Att leva i ett mångkulturellt sammanhang får därmed mycket olika innebörd.

¹⁰ Karlsson s. 9

¹¹ Rothstein 2003, s. 75

¹² Kymlicka s. 19

Jag har använt det upplägg som presenteras av Kymlicka.¹³ Det presenteras i ett separat avsnitt om mångnationellt medborgarskap.

I irakiska Kurdistan finns en rad folkslag och som funnits där under mycket lång tid och därmed kan betraktas som nationella minoriteter. Nationella minoriteter utgörs främst av assyrier,¹⁴ araber och turkomaner.¹⁵ Dessa tre ses allmänt som distinkta nationella minoriteter medan kurderna utgör nationell majoritet i irakiska Kurdistan. Hamilton ger en intressant beskrivning av de tre folkgrupperna kurder, araber och assyrier i sin beskrivning av arbetskraftens mångfald i 1920-talets Kurdistan¹⁶. Det är intressant att dra paralleller till nutiden och egna iakttagelser i irakiska Kurdistan och det finns spår av de karaktärsdrag som beskrivs av Hamilton efter de decennier som passerat. Man kan av detta förstå att det är svårt att släcka de specifika identiteter på de tre generationer, 90 år som gått och som på något sätt ändå kan komplettera bilden av människors olika identitet. Hamilton inbegriper i sin beskrivning en fjärde kategori arbetare, iranska kurder, och beskriver även deras egenheter. Den gruppen kan inte längre ses som en distinkt folkgrupp i dagens irakiska Kurdistan. Det är ingen enkel uppgift att i en mångnationella landsdel som irakiska Kurdistan återge, än mindre tydligt särskilja, vad som kan och bör betraktas som etniska skillnader, religiösa tillhörigheter och ytterligare grupperingar som ett stamsamhälle ger uttryck för.

Det totala förnekandet av olika etniciteter som speciellt grannlandet Turkiet under lång tid gett uttryck för och fortfarande vidhåller konstitutionellt,¹⁷ förefaller dock ha undgått den irakiska delen av Kurdistan. Men befolkningen har ändå utsatts en följd av massakrer i alla politiska och militära konflikter. Det har drabbat hela befolkningen, nationella majoriteter likväl som de många nationella minoriteterna och kanske framförallt det förtryck som den irakiska regimen diktatoriskt styrd från Bagdad, iscensatt. Inte enbart ett förtryck utan ett hot om utrotning.

Det är värt att notera, anser jag, att detta som av många anses vara vår nuvarande civilisations vagga, med en mångfald av civilisationer, folkslag, kulturer, religioner, trosuppfattningar och värderingar inom sig, också påverkar synen på identitet och medborgarskap.

Förutom de ovan nämnda folkslagen kan nämnas Yezidikurder¹⁸, De förefaller vara en av de svagaste minoritetsgrupperna men fortfarande inräknade i mångfaldens Kurdistan, medan det finns andra kanske lika gamla eller äldre trosuppfattningar, Zoroastrier¹⁹ är ett exempel som inte nämns som en särskild grupp. Det finns också inte längre officiellt existerande grupperingar, trosuppfattningar Kakaier (Yârsân, Ahl-i Haqq²⁰) inte ens finns ordentligt nedtecknade, som jag trots detta stött på livs levande i dagens Kurdistan. Man kan alltså anta att det finns ett antal etniska och andra grupperingar av folk som har gått under. Det går utanför syftet med den här uppsatsen att försöka ens bilda sig en uppfattning om vad som gjort och gör att vissa etniska grupper lyckas överleva och andra inte.

Grupprättigheter med avseende på språk och markanvändning är viktiga för ursprungsbefolkningar och nationella minoriteter. Språkets betydelse återkommer jag till.

¹³ Kymlicka s. 19

¹⁴ Gunter s. 12

¹⁵ Gunter s. 202

¹⁶ Hamilton s. 19

¹⁷ En undersökning på internet av den Turkiska konstitutionen (engelsk översättning) via internet. De fyra begreppen, "federal", "eticitet", "kurd" och "minoritet" återfanns inte på någon enda plats i texten. Det förefaller som om ordet kurd och att vara kurd blivit accepterat till viss del och i vissa kretsar medan ordet/begreppet "Kurdistan" är bannlyst. Kurdistan är för övrigt också ett flicknamn bland kurderna och själva namnet har då också givit upphov till problem.

¹⁸ Gunter s. 212

¹⁹ Gunter s. 218

²⁰ Gunter s. 2f

Fördelning av tillgångar mellan majoriteten och flera nationella minoriteter är en grannliga uppgift. Den stora geografiska skillnaden mellan kurdiska bergen uppe i nordost och övriga delar av Irak och användning av naturresurser som vatten, odlingsbar mark och de mineraler bergen håller bidrar till avgörande skillnader i hur tilldelning, ägande och utnyttjande av mark ska tänkas ske. Alla aspekter av detta ryms inte inom ramen för denna uppsats men ett kortare avsnitt har jag valt att ta med koppling till att Kymlicka tar upp frågan i sammanhanget med mångkulturellt medborgarskap.

Jag vill särskilja ordet mark som synonym till ordet land, att innefatta i första hand det mest påtagliga, alltså den jord man står på, marken under fötterna. Jord- och markägande i sig kan vara en kontroversiell fråga. Rätten till mark spelar in på rätten till land, på socialt kapital och hur medborgarskapet uppfattas.

Ägande av den mark, det land man befinner sig på har betydelse för tillhörighet, gemenskap, samhörighet och tillit. Det finns ett samband mellan ägande av jord/mark, fastigheter och det sociala kapitalet. Det bevisas bäst av de många konflikter som finns kring ägandeförhållanden och rätten till jordens resurser. Med hänsyn till den internationella uppmärksamhet som Irak fått, på gott och ont, påverkas man också av omvärldens syn på Irak. Detta får återverkningar på insidan av Irak, på tilliten till det egna landet och därmed det sociala kapitalet inom landet, här begränsat till irakiska Kurdistan, som en av de stater det nya Irak kan komma att bestå av.

Säkert finns det fler aspekter som kan läggas på mänskliga rättigheter och rätten till ett eget land för irakiska Kurdistan men här utgör ovanstående den begränsning som är nödvändig för uppsatsens omfång och format.

Ovanstående resonemang visar att de begrepp som FN:s allmänna förklaring bygger på, blir svår att applicera på irakiska Kurdistan. Med det hindrar inte den kurdiska befolkningen i sina strävanden att nå autonomi och samtidigt hävda rättigheter som individer och som grupp.

2.3 Definition och reflektion kring begreppet socialt kapital

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 22:

Envar...är berättigad till de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter...förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Uppsatsen gör sitt ena avstamp i begreppet socialt kapital med utgångspunkt hos Rothstein.²¹ Definitionen av begreppet socialt kapital har betydelse för de slutsatser som kan dras utifrån de frågeställningar jag valt att betrakta i uppsatsen.

Definition socialt kapital

Min utgångspunkt är

Frivilligt samarbete byggt på sociala normer om tillit och förtroende är ... överlägset både centralt tvång och olika former av polisiär övervakning.²²

Socialt kapital handlar allmänt uttryckt om mellanmänsklig tillit. Men Rothstein går en bit längre. ”Blind tilltro” är inte detsamma som tillit eller förtroende. Tillit bygger på tillgänglig information om vad som kan förväntas av andra aktörer. Social tillit har sin grund i förvärvat information.²³

Socialt kapital kan enligt Rothstein ses i två nivåer, den individuella och den kollektiva. På individnivå definierar han Socialt kapital med följande ord:

Summan av antalet sociala kontakter en individ har multiplicerat med graden av förtroende i

²¹ Rothstein 2003 s. 75

²² Rothstein 2003 s. 87

²³ Rothstein 2003 s. 101

dessa relationer.²⁴

Och på kollektiv, samhällelig nivå:

Mängden av sociala relationer multiplicerat med graden av förtroende.

Rothstein uppmärksammar och ansluter sig till den genomslagskraft som Putnams teorier lett till:

Teorin om det sociala kapitalets betydelse för att lösa problem [...] är enligt min mening en briljant idé.²⁵

Men samtidigt invänder Rothstein mot två avgörande områden. För det första är det inte alla sociala nätverk som överhuvudtaget har en positiv inverkan på det sociala kapitalet, varken på individuell eller kollektiv nivå. För det andra har man enligt Rothstein inte lyckats finna belägg för att om en individ är aktiv i frivilliga organisationer eller nätverk, att det skulle vara just det som genererar ett ökat socialt kapital i form av mellanmänsklig tillit.

Rothstein beskriver tre dimensioner i en förklarande mekanism och jag använder hans vokabulär här:

- Både formella och informella institutioner spelar roll²⁶
- Egennytta och självuppoftning har betydelse²⁷
- Strategiskt handlande och praxis måste ingå

Vem litar på vem? Rothstein gör också en utläggning kring ordet tillit med två olika utgångspunkter²⁸. Den rationalistiska det vill säga ”jag litar enbart på ...” ger en alltför smal utgångspunkt som innebär att jag inte litar på så många till skillnad från om man istället antar att man skulle lita på de flesta. Den senare antas vara mera i överensstämmelse med verkligheten. De flesta litar på de flesta. Det finns, menar Rothstein, också en moralisk utgångspunkt.²⁹

För de flesta människor är tillit inte en fråga om att göra rationella kalkyler om möjligheten att dra nytta av andra genom att samarbeta med dem.

De finns både ett normativt och ett instrumentellt element i beslutet att samarbeta, det vill säga något man borde göra och något man vet att man tjänar på. Det finns alltså en ingrediens som är något annat än instrumentell egennytta. Som ära och skuldkänslor. Det kan också vara viljan att göra nytta, det som med ett modernt uttryck kallas ”göra skillnad”. De flesta människor har duala nyttofunktioner,³⁰ de vill bidra till det allmännas bästa och samtidigt se till att personliga intressen tillgodoses.

Det är dock svårt att mäta tillgången på socialt kapital, kvantitativt är det möjligen görbart men den kvalitativa komponenten, graden av tillit, är svår.³¹

²⁴ Rothstein 2003 s. 112

²⁵ Rothstein 2003 s. 89

²⁶ Rothstein 2003 s.89, s.100

²⁷ Rothstein 2003 s.109

²⁸ Rothstein 2003 s.102f.

²⁹ Rothstein 2003 s.107

³⁰ Rothstein 2003 s.109, s.115

³¹ Rothstein 2003 s.114

2.4 Mångnationellt medborgarskap

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 2:

Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt...

Det andra avstampet i uppsatsen utgörs av Kymlickas beskrivning av det mångkulturella medborgarskapet.³² Kymlicka använder sig av två begrepp; mångnationella stater och polyetniska stater. Mångnationella stater är sådana stater som innefattar flera folkslag redan innan dess avgränsning som enskild stat skedde eller där flera folkslag genom fördrag eller andra historiska avtal kommit överens om att bilda en gemensam stat. De folkslag som detta omfattar är i allmänhet ursprungsbefolkningar. Men ursprungsbefolkningen behöver inte utgöra majoriteten av befolkning i något område i landet. Polyetnicitet däremot har bäring på invandring av andra folkslag än de ursprungliga. I Irak förekommer inte den typ av invandring som västvärlden upplevt på senare tid. Däremot förekommer arbetskraftsinvandring från andra asiatiska regioner såsom Pakistan och Filipinerna. Frågan är intressant i ett människorättsperspektiv på samma sätt som den är intressant för fenomenet Dubai och Förenade Arabemiraten men är inte en fråga i den här uppsatsen. Irak kan alltså betraktas som en mångnationell stat.

Av de olika aspekter som tas upp av Kymlicka berörs i den här uppsatsen följande:³³ språkliga rättigheter, regional autonomi, politisk representation, markanspråk, invandrings- och naturaliseringspolitik samt nationella symboler. Urvalet har gjorts utifrån uppsatsens frågeställning, rätten till ett eget land. Därmed menar jag inte att övriga aspekter i Kymlickas redogörelse skulle vara av mindre betydelse, inte ens i irakiska Kurdistan.

Kymlicka problematiserar dessa frågor med utgångspunkt i västerländsk liberalism och FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Det arbete som hittills skett inom ramen för FN när det gäller minoriteters rättigheter, både det bakomliggande försvaret för dessa rättigheter och deras begränsningar förblir oklara anser Kymlicka.³⁴ Två gruppdifferentierade rättigheter,³⁵ behandlas i den här uppsatsen. Först rätten till självstyre som innebär delegering av makt till nationella minoriteter, ofta genom någon slags federalism. Sedan särskilda rättigheter till representation som kan vara garanterade platser för etniska eller nationella grupper i den större statens centrala institutioner.

2.5 Språk, identitet och daglig tillvaro

För att kunna kommunicera med människorna är språket avgörande. Det är inte så enkelt att lära sig deras språk. För det första handlar det inte om ett enda språk, både kurdiska och arabiska är officiella språk i irakiska Kurdistan, dessutom finns två kurdiska dialekter och ett eller flera språk bland minoriteter som assyrier och andra folkslag. De används dock inte allmänt ute i samhället, även om man stöter på dem då och då. I irakiska Kurdistan talar de flesta kurdiska eller arabiska till vardags. För det andra finns det två helt skilda skriftspråk: det arabiska alfabetet och det latinska som används parallellt. Det komplicerar främst den skriftliga men delvis också den muntliga kommunikationen mer än man till en början kan tro. För det tredje har många av de människor som nu bor i irakiska Kurdistan, under sin uppväxt befunnit

³² Kymlicka, passim

³³ Kymlicka s. 9

³⁴ Kymlicka s. 14

³⁵ Kymlicka s. 15

sig på andra håll än där de har sin hemvist. De har bott i andra områden, i andra länder, i grannländer eller längre bort.

2.6 Sammanfattning och samband mellan frågeställningarna

Inför kommande utläggning kring rätten till ett eget land, kan det vara värt att helt kort koppla vad vi egentligen menar med ett land, själva begreppet. Hjärpe gör följande iakttagelse.³⁶ (Fetstilen i citatet är min markering):

FN-deklarationen inte skiljer mellan begreppen ”nation”, ”samhälle”, ”land” och ”stat”. De används som om de var synonyma (jämför hur orden används i artiklarna 21, 27 och 29) och med ”nationalitet” (artikel 15) avses ”medborgarskap”. Detta är en förutsättning som ingalunda är självklar, och som blir särskilt problematisk när vi försöker förstå premisserna i traditionell islamisk rätt. Det gäller också själva definitionen av ”nationalitet”. Vad ska utgöra den ”nationella markören”? Är det **medborgarskap**, eller är det **etnicitet-språk-härstamning**? Eller är det **religion och konfession**? Kan medborgarskapet *graderas*, det vill säga innebära olika rättigheter/skyldigheter på grund av *härstamning*, språk eller konfession?

Hjärpe fortsätter med påpekandet.³⁷

också den islamiska rättens traditionella åtskillnader på grund av tillhörighet till viss *madhhab* (islamisk rättsskola) eller icke-islamisk konfession. Muslimska religionstillhörighet är både personlig tro och en juridisk status.

Resonemang kring språk, ålder, kön, kultur och fritid, alltså det som kan anses höra hemma inom familjen har stark koppling identiteten. Men nationalitet, vilket folk man tillhör, har också betydelse, liksom hur man förhåller sig till den nation man tillhör och befinner sig i, tillfälligt eller permanent. Vad är irakiska Kurdistan egentligen och hur ska man förhålla sig till resten av Irak och för den delen resten av Kurdistan? Det är inte enkelt att precisera var man egentligen hör hemma i termer av medborgarskap. Eller för den delen med flera medborgarskap heller. ”Mångkulturellt” kan stå för att en och samma person är mångkulturell likaväl som att en person lever i ett mångkulturellt samhälle. Man kan fråga sig om det har betydelse att vara mångkulturell som person eller om man har en stark tillhörighet till en kultur eller ytterligare en kultur. Någon sorts etnisk och kulturell identitet verkar dominera på det personliga planet. Å andra sidan har det betydelse om individens identitet är dominerande i det samhälle denne lever i eller om den är i minoritet. Den samhällsliga kulturen är det begrepp som Kymlicka använder för att beskriva omgivningen kring en enskild individ.³⁸

De två första delarna i uppsatsens frågeställning hänger alltså samman. Frågan om en egen identitet, ett medborgarskap och en nationalitet.

Den tredje frågeställningen hänger naturligt samman eftersom en nationalstat finns någonstans fysiskt annars kan det knappast anses vara en stat bland världens alla stater. Varje individ måste också befinna sig, någonstans fysiskt. Var man känner sig hemma och vill vara har betydelse för identitet och nationalitet. Äganderätten har betydelse för den tillit man kan sätta till varaktigheten av tillståndet att känna sig hemma och viljan att vara just där man är och delta i det lokala samhället. Förhållandet till vem som äger marken och vem som styr landet påverkar förtroendet och därmed det sociala kapitalet.

I en alltmer globaliserad värld, där beroendet av omgivningen ökar har även omgivningens syn på vem man är och var man hör hemma betydelse. Precis som den andres syn på mig har min syn på den andre också betydelse. En vidgad beskrivning av detta ges av Namli.³⁹

³⁶ Hjärpe, Jan 2005, *Shari'a – Gudomlig lag i en värld i förändring* Norstedts förlag, Stockholm, s. 27f

³⁷ Hjärpe s. 28

³⁸ Kymlicka s. 85

³⁹ Namli, Elena 2010, ”Identitet och främlingskap - Kristologiska kritik av flyktingpolitiken” s. 3

Globalisering och de möjligheter till kommunikation och upprätthållande av sitt sociala kontaktnät med hjälp av kommunikationsteknologi kan också påverka hur det sociala kapitalet vidmakthålls, utvecklas och används.

De kommande fyra kapitlen i uppsatsen tar upp vart och ett av uppsatsens fyra frågeställningar. Kapitel tre behandlar identitet, den mest personliga, individuella delen. Ett dominerande inslag här är språkets betydelse och vad det innebär att inte ha ett enda språk för alla i alla situationer. En uppdelning i talspråk och skriftspråk görs. Därefter följer andra områden och exempel av betydelse för den personliga identiteten. Folkförflyttningar och kommunikation, attityder, makt, karriär, personligt uttryck, kultur och fritid. Därefter tas befolkningsstrukturens påverkan på identitet upp och exempel ur vardagen på detta. Kapitel fyra behandlar statsbildning och självstyre i det irakiska Kurdistan, nationella symboler, två viktiga institutioner samt ett exempel på en administrativ rutin med koppling till statsapparaten, nämligen hanteringen av visum. Kapitel fem tar upp den naturliga knytingen till behovet av land, mark att nyttja och att fritt vistas på. Kartans utsträckning, naturresurser och ägande. Det sista kapitlet, sex, redovisar förhållandet till omgivningarna, framförallt det internationella samfundet. Några praktiska exempel får illustrera vilka frågor det kan handla om. Fokus är inte på statsbildning utan på utbyte av varor, tjänster och människor med andra länder.

3. Rätten till nationalitet/ursprung – rätten till sin identitet

När man befinner sig och lever tillsammans med ett annat folk, i deras land under en längre tid, är den här frågan ständigt närvarande, det blir en del i tillvaron. ”Vem är du?” Som svensk svarar man självklart ”jag är svensk”. Enkelt, möjligen svarar man som en variant ”jag kommer från Sverige”, det vill säga man svarar egentligen på frågan ”Var kommer du ifrån?”. Frågan är mer komplicerad för en människa från irakiska Kurdistan. Svaret kan vara Irak eller Kurdistan eller kanske norra Irak eller södra Kurdistan. Om svaret blir Kurdistan så kan man ifrågasätta om det egentligen finns. Det är ingen nationalstat på det sätt som Sverige är. Min egen uppfattning är att Kurdistan finns efter att ha varit där.

Vi kan allmänt tala om irakier men den enskilda individen ser det nästan aldrig så. I vissa situationer kan man få svaret ”jag är muslim” när man presenterar sig. Att vara muslim är inte enbart en fråga om religionstillhörighet utan också en fråga tillhörighet till något man skulle kunna beskriva som en muslimsk stat och de lagar och regler som följer av detta, Sharia.⁴⁰ Att beskriva sig som ”jag är kurd” med vilket folkslag man tillhör, ofta med tillägget ”inte arab” är ett annat sätt. Om man gör frågan lite mer kryptisk och frågar vilket medborgarskap innehar du, får man möjligen ett något mer preciserat svar formellt sett. Irakiskt medborgarskap. Men fortfarande inte en särskilt uttömmande information om vem den andra människan är. Är det en arab, en kurd, en assyrier, turkoman, armenier, yezidier?

Namlis resonemang kring identitet och de möjligheter som finns för att fastställa den som ”en viktig markör för en säker politisk och annan kommunikation”.⁴¹

För att ytterligare komplicera frågan finns det numera möjlighet att inneha flera medborgarskap samtidigt. Man kan till exempel vara både svensk medborgare och irakisk medborgare och därmed inneha två identiteter i två pass, samtidigt. Detta används och skapar för en del personer utökade möjligheter. Samtidigt som det gör frågan ”var kommer du ifrån?” flertydig. Var kommer du ifrån nu senast, var är du född, uppvuxen – gått i skolan, levat och arbetat kanske större delen av ditt liv, var bor din närmaste familj eller större delen av din familj om än inte hela etcetera. Den som har flera medborgarskap kan dra fördel av detta medan den med enbart ett medborgarskap i sitt ursprungliga land inte kan det. Detta kan i dagens Irak ha en avgörande betydelse för en individs möjligheter till exempel göra internationella affärer eller studera utomlands.

Jag menar i resonemanget ovan att det har stor betydelse för nationaliteten, vilken bakgrund och vilka erfarenheter man har. Vilken tillhörighet man känner och vad andra uppfattar, har betydelse en människas självuppfattning. Människan är visserligen en enskild individ men det utesluter inte att man samtidigt tillhör olika grupper. Även detta är viktigt både personligt och i interaktionen med andra människor. Medborgarskap, folkslag, religionstillhörighet och till och med politisk tillhörighet är viktigt för identiteten. Allt detta är annorlunda om man kommer från Kurdistan jämfört med till exempel en ”vanlig svensk”.

Det vilar problematik kring att vara irakier eller kurd eller arab eller någon annan i mångfaldens Irak. Att vara irakier är varken en gammal eller en enhetlig identitet. Att känna sig och bli tilltalad som irakier är inte lika självklart som att vara svensk.

Medborgarskap betyder inte med automatik en och endast en identitet. Detta illustreras dels av att som ovan beskrivits dubbla medborgarskap, dels av den behandling kurdfrågan fått i Turkiet.⁴² Även om uppsatsen inte handlar om Turkiet så har det betydelse för alla kurder hur man uppfattas även i de andra delarna av det större Kurdistan. De gränser som satts mellan

⁴⁰ Hjärpe s. 25

⁴¹ Namli s. 3

⁴² Dr. Ismail Besikci 1988, ”M. Kemal Atatürk, UNESCO & Destruction of Kurdish Identity in Turkey” London Nw8 ODT – U.K.: Kurdologia Publications No. 6-1988, passim

staterna är inte en isolerande faktor för de folk som finns där, speciellt inte de folkslag som har varit nomader.

Det finns många faktorer som är viktiga för den personliga identiteten: Språket, stamtillhörighet, platsen man kommer ifrån, etnicitet, var man fått sin utbildning och så vidare.⁴³ För de flesta människor är det en blandning av flera faktorer och vikten av dem beror på i vilket sammanhang man befinner sig.

Ett autentiskt exempel: Fru A har bott i ett västeuropeiskt land under mer än 25 år, hela sitt vuxna liv. Hon gjorde sin grundläggande skolgång i Iran eftersom familjen först flydde dit från Irak. Nu är hon åter tillbaka i det som hon upplever som sitt egentliga hemland, Irak, och första gången hon talar sitt eget språk, kurdiska, på jobbet och i professionella sammanhang. Hon beskriver det som en stark känsla av tillhörighet. Att få vara kurd på riktigt.

3.1 Språkets betydelse

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 15:

1. Envar har rätt till en nationalitet.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet.

Språket är grundläggande fråga. Det har stor betydelse för hur människor förhåller sig till varandra, vilka relationer man har och vem man litar på. Flera språk används samtidigt i irakiska Kurdistan även om de två officiella språken är kurdiska och arabiska. Och för kurdiskans del finns båda alfabeten, det arabiska (men modifierat) och det latinska, vilket komplicerar inte bara dokumentation i form av papper, böcker, tidningar, utan all skyltning på byggnader, affärer, institutioner och skyltning längs vägar etcetera behöver vara på båda skriftspråken. Bilarnas skyltar har enbart det arabiska alfabetet för närvarande och en stor del av vägnätet är inte fullständigt skyltat, än mindre skyltat på båda språken i varje korsning. Framförallt den yngre generationen som återvänder till sina föräldrars hemland är inte med självklarhet vana vid dubbla skriftspråk.

Inlärning av engelska i skolan för alla barn kompliceras av att man inte enbart lär ett nytt talspråk utan också ytterligare ett skriftspråk. Jag har med intresse sett barnen göra sina läxor. Två skilda skriftspråk gör det mycket svårare lära sig engelska. För att inte tala om stavningen, jag återkommer till det.

Människorna som nu lever i irakiska Kurdistan har under sin uppväxt ofta bott på olika ställen, en del i irakiska Kurdistan hela tiden, andra har gjort sin grundläggande skolgång i Iran eller andra grannländer och ytterligare andra i europeiska länder eller åtminstone ett väst-land. Där man fick sin skolgång, där lärde man sig läsa och skriva. Det innebär att beroende på var man gjorde sin skolgång har man lärt sig det språk man föredrar att läsa och skriva på. Det kan vara arabiska eller persiska eller något europeiskt språk, svenska, engelska eller holländska, franska, ryska eller tjeckiska. Jag har samtalat mycket med människor som bott i alla dessa länder och nu återvänt till irakiska Kurdistan. Har man gjort sin skolgång i väst och har en högre utbildning kan man en hel del engelska. Har man gjort sin skolgång i Irak föredrar man arabiska för läsning och i skrift, det man lärde sig i skolan.

För att ytterligare komplicera bilden så visar det sig att man är mycket tveksam till skriftlig dokumentation i allmänhet. Det beror inte enbart på språkproblemet, utan också på en allmän skepsis till att överhuvudtaget ingå skriftliga överenskommelser. En avsaknad av historiska

⁴³ Hiner Saleem, 2006, *My Father's Rifle – A Childhood in Kurdistan*. En liten häftad bok som kan tjäna som exempel på en barndomshistoria i nutid.

dokument.⁴⁴ Dels är man rädd för vad följderna kan bli, dels är man inte alls van att ingå avtal med någon alls. I den stamkultur det är fråga om, är det stammens, släktens eller familjens överhuvud som ingår överenskommelser med någon utomstående. Andra medlemmar av gruppen gör det inte som individer. Och ingår inte överenskommelser med vem som helst. Därför ifrågasätts nyttan med all skriven dokumentation. Det är inte heller säkert att man är benägen att följa den. Det gäller allt från skylten om rökförbud på kontoret till att ha ett skriftligt anställningsavtal och ett regelverk för anställning och arbete.

Inom familjen och även i familjeföretag finns många oskrivna regler hur saker och ting går till och muntligt kommunikation är tillräcklig. Man pratar sig fram, helst på kurdiska och gör gärna ”dagsfärska” överenskommelser per telefon. Ingen mer än de två som talades vid vet med säkerhet vad den överenskommelsen innehåller. Men att gå därifrån till att bygga en struktur för skriftlig varaktig dokumentation över vad som hänt, vad man kommit överens om är, det ett enormt gap. Detta utgör ett stort hinder för att bygga ett fungerande system för medborgarskap, medlemskap, anställning eller vilken form av delaktighet som helst. Många är de personer som förhåller sig som passiva åskådare till försök att ändra på detta, vanligt är att personer faktiskt inte förstår vitsen med ett ordnat och nedskrivet system och något färre är de som aktivt motarbetar nya typer av organisering av information.

Att försöka analysera hur språket påverkar det sociala kapitalet blir en komplicerad fråga. Följande ingredienser, kanske finns det flera, måste beaktas:

- Den som växt upp med att maktens företrädare inte accepterar det modersmål man lärt hyser med all sannolikhet inte förtroende för maktens utövare. Jag föreställer mig att denna inställning är djupt rotad, den sitter kvar och påverkar oviljan att skriva på dokument som upplevs vara officiella och bindande i största allmänhet. Detta utöver den ovilja till förändring som inträder i normala sammanhang när nya främmande sätt och förändringar kommer.
- En annan faktor är att i ett stamsamhälle där man har en strikt begränsad möjlighet att ta egna beslut, skapar alla former av uppgörelser utanför stammen/familjen en viss tveksamhet, har just jag behörighet? Det kan upplevas som en ovilja att ta ansvar för sina egna handlingar och att man inte vill lova något.

En intressant motvikt till den könsuppdelning som är tydlig i irakiska Kurdistan är att de två orden ”han” och ”hon” är samma ord på kurdiska. Detta leder till mycket felsägningar när man pratar engelska med lustiga effekter för oss som från grunden är vana vid den uppdelningen, vem menar man egentligen? Jag tror att även dessa små skillnader i språk ändå kan ha en viss påverkan på identiteten och synen på den andre.

Ytterligare en faktor som försvårar är bristen på att kunna eller vilja stava på ett enhetligt sätt. Ett mycket enkelt exempel, namnet på staden Erbil kan skrivas på följande sätt: Erbil, Irbil, Arbil. Alla tre varianterna används. Dessutom heter staden egentligen Hawler på kurdiska, vilket är det man vanligen hör och säger till vardags och som också kan stavas Hewler. Det muntliga kan alltså skilja sig väsentligt från det skriftliga och mer officiella. Var och en kan enkelt föreställa sig vad som händer när man ska söka information i en databas eller till exempel på internet om stavningen av ord och begrepp inte är enhetlig. Många är de personer som ”slarvar” med stavning och också gärna förkortar sitt skrivsätt medvetet och avsiktligt skjuter över arbetet med att korrigera detta till någon annan. Med västerländska ögon ser en sådan sak mycket illa ut och kan lätt tolkas som bristande intellekt och bristande skolunderbyggnad, i värsta fall som att man har med en person på fel (läs för låg) position att göra. Det ger ett generellt intryck av okunnighet och den attityden är vida utbredd i internationella kretsar, åtminstone att döma av vad man kan få höra i generella ordalag. Det finns flera olika orsaker till problemet med stavning.

⁴⁴ Karlsson s. 53

- Först och främst tidsbrist i kombination med ovana att kommunicera skriftligt. Detta beror inte på att man är allmänt ”stressad” som man lätt kan tro med en västerländsk tidsuppfattning. Tidsbristen är mer djupgående, en ovana att skriftligt kommunicera. Man anser det inte som självklart att saker ens behöver skrivas ned. Alltså skriver man allra helst ingenting alls. Det innebär att man heller inte tränar sig på att skriva och stava på ett enhetligt sätt. När dokument i sig anses onödiga innebär det också att det inte är särskilt noga med hur man stavar texten i dem.
- Fenomenet med bristfällig stavning är inte något som kan kopplas till enbart position eller utbildningsnivå. Snarare är det vanligt bland personer med makt och hög position. Därför tror jag inte det är bristande medvetenhet om att man stavar fel utan andra orsaker. Med det förhärskande ledarskapet, med mycket fokus på att lyssna enbart på högsta ledaren och i fall man själv har någon möjlighet att lämna över till någon annan, så gör man det. Det blir alltså med denna syn inte viktigt att anstränga sig att stava rätt.
- En annan viktig orsak är den mycket gamla tradition av att ha skrivare som en speciell yrkeskategori. Brev till en uppsatt person skulle vara skrivet på ett sådant sätt som denne vill ha det, oavsett ärendet. Därför är man också bunden vid ett speciellt sorts brev/dokument till en myndighet och specifik myndighetsperson ska se ut på ett visst förutbestämt sätt. Att ifrågasätta detta system möter starkt motstånd.
- Till ovanstående kommer problematiken kring blandningen av språk, alfabet.
- Många människor har haft en kort och avbruten skolgång samt undermålig pedagogik, även förhållandevis unga människor.

Det talade och skrivna ordet är den viktigaste förmedlande länken i vårt nutida samhälle. Det har därmed avgörande betydelse för förtroendet mellan människor, det mellanmänniska och det sociala kapitalet. Att tala samma språk förefaller vara den allra mest sammanbindande faktorn. Det lokala språket används i ”checkpoints”, vid säkerhetskontrollerna av just detta skäl. Den som kan tala kurdiska utan brytning blir betrodd i passagen. Kan man inte det så blir utseende och nationalitet avgörande. Språket är avgörande för det sociala kapitalet i irakiska Kurdistan.

Att kunna engelska är mera en akademisk och karriärmässig merit som visserligen kan ha betydelse i dessa kretsar men inte generellt för identiteten, tillhörigheten. Det är mer problematiskt med användningen av arabiska då detta kan tolkas som om man inte kan kurdiska och därmed inte ursprungligen hör hemma i Kurdistan, detta trots att alla läser det i skolan. Att kunna arabiska är bra men att använda det är inte fullt ut accepterat i alla sammanhang, inte om man kan kurdiska. Att tala arabiska ökar därmed inte tilliten och det sociala kapitalet.

Övriga minoritetsspråk har betydelse inom ramen för respektive minoritet men i det större samhälleliga perspektivet bidrar de varken positivt eller negativt. Detta eftersom den mångfald som finns har funnits sedan gammalt i irakiska Kurdistan och min uppfattning är att man accepterar och bejakar denna etniska mångfald, åtminstone språkligt om än inte lika enkelt ur politisk och kanske religiös synpunkt, som Kymlicka uttrycker det ”väl villigt förbiseende” från statens sida.⁴⁵

3.2 Flykt och flytt

Internflyktingar (IDP), återvändande, familjesplittring, uppbrott, avbrott och förkortad skolgång är realiteter i irakiska Kurdistan, liksom främlingsvänlighet.

⁴⁵ Kymlicka s. 74, s. 117, s. 119, s. 124

IDP-problematik. Internflyktingar benämns ofta IDP - Internally Displaced Persons.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 13:

1. Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.

Under bilresan från kontoret i staden till fabriken ute i landet ser man många fårhjordar (får och getter) med sina herdar. Emellanåt är det flera människor som följer sina djur, kanske en åsna, en hund också. Jag blir upplyst om att dessa människor är araber. De bor inte här, hör inte hemma här. De kommer från andra delar av Irak där det är farligt att vistas. Men de får vara här ändå. Någonstans måste de ju ta vägen och de får vara här under förutsättning att de inte förstör något för någon. Man hjälper dem så gott man kan. Man handlar med dem, fårkött, skinn, fårost, getost. De lever i tält. Man kan se hela tätläger. Skolgången för barnen är ett problem men om det finns plats så får de delta i den lokala undervisningen.

I *Shari'a* finns ett begrepp "vägfararen". Man tar hänsyn till den, ekonomisk hjälp såväl som respekt och i vissa sammanhang ges vägfararen en sorts "fri lejd". Vägfararen omtalas på flera håll i *Shari'a*.⁴⁶

Enligt de uppskattningar som gjorts nyligen finns det cirka 2 miljoner IDP i Irak, många av dem i irakiska Kurdistan, där det är förhållandevis säkert att vara. Jag föreställer mig att detta är en del av landets fattiga befolkning med sämre utbildning, kanske inte ens läskunniga. De äger ingen mark här, inga hus att bo i och med svenskt ordbruk skulle man kunna kalla dem "papperslösa" medborgare. Det finns papperslösa irakiska medborgare i Irak. Man kan inte ta för givet att sådana för oss självklara fakta är i sin ordning i Irak.

Det är fascinerande att lyssna till lokalbefolkningens medvetenhet om även detta problem. Ytterligare ett problem i ett redan problemfyllt samhälle som man trots allt hanterar pragmatiskt efter bästa förmåga. Jag skulle vilja klassificera den här attityden som ett ordentligt tillskott till det sociala kapitalet.

Återvändare och splittring av familjer.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 13:

... 2. Envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land.

Splittring av familjer verkar snarare vara regel än undantag, åtminstone hos dem som lämnat landet i någon period. Söner skickades iväg i en förhoppning om att kunna rädda släktet om möjlighet fanns ekonomiskt, om man ansåg det vara enda utvägen, flydde hela familjer. Även om jag inte har någon statistiskt underlag pekar de historier jag hört på att i mindre (till antal personer) och mer välutbildade familjer flydde alla, föräldrar och barn tillsammans. Men de som antingen var för många eller med sämre utbildning och lägre inkomst kunde det vara annorlunda. Antingen stannade hela familjen eller så var det någon eller några, främst söner, som skickades iväg. De som har råd. Men åtminstone någon som var kapabel att försörja familjen fick stanna med övriga familjen för att ge försörjning. Några tog också värvning hos Peshmerga⁴⁷, gerillan. Det var i huvudsak männen.

Det sker en nödvändig uppdelning av manligt och kvinnligt. Kvinnorna får ta hand om familjen. Eventuellt också försörjning hemma. Flickor skickas inte iväg utomlands av familjen, enbart pojkar. Återvändande pojkar/män har på det sättet delvis skaffat sig en annan uppfattning av omvärlden vilket skapar problem och klyftor inom familjen, dels mellan generationer men främst mellan könen. Ibland var de gifta innan splittringen skedde och ibland

⁴⁶ Hjärpe s. 67, s. 74

⁴⁷ Gunter s. 165

skickades sonen iväg ogift. Att återvända till ett äktenskap som knappt hann påbörjas efter kanske 20 år i en annorlunda kultur är ingen självklart framkomlig väg. Inte heller att komma tillbaka efter ett fritt ungdomsliv, ibland på glid och utan en familjs kontroll och omsorger, helt på egen hand, är inte heller ett självklart framgångsrecept.

Flera av de familjer jag mött lever åtskilda, då barnen inte vill flytta tillbaka till ett land de inte känner och som inte erbjuder dem det liv och den levnadsstandard, de nöjen de vuxit upp med. Frun, mamman väljer också att stanna, dels för sin bundenhet till barnen men också för att hon har större möjligheter till egen försörjning och ett mera självständigt liv i det nya landet. Men mannen, pappa i familjen flyttar tillbaka eftersom hans möjligheter till karriär och ett arbete med högre position är större i Irak. I vissa fall hittar han dessutom en ny fru i Irak, gifter sig ytterligare en gång och kanske till och med överger sin tidigare familj helt eller delvis. Detta är ett mönster som går igen även om jag inte kan avgöra hur pass utbrett det är.

Man kan misstänka att en del av dessa män också utnyttjar sitt övertag i förhållande till hustrun i Irak till sin egen fördel på ett mera utstuderat sätt genom att använda sin kunskap om hur det går till utanför Irak men detta är enbart en spekulation och man kan hoppas att det inte är vanligt i alla fall.

Det skedde en uppdelning redan vid flykten, i de som hade pengar och utbildning och de som inte hade det. Den här tidigare uppdelningen i inkomstnivå och utbildningsnivå mellan familjer förstärks av att dubbelt medborgarskap ger de som flydde en möjlighet att komma tillbaka och samtidigt en möjlighet att leva ett internationellt liv även i fortsättningen.

Den finns en potentiell risk i alla dessa olika former av familjesplittring till en ökad misstro och misströstan inför framtiden. Jag ser detta som en minus för mellanmänsklig tillit och socialt kapital. Det är snarare ett antal förlorade kontakter med en fallande grad av förtroende som följd.

Barnen lär i skolan, men kraftigt eftersatt pedagogik och korta skoldagar är fortfarande en realitet som påverkar samhällsutvecklingen både kvantitativt och kvalitativt. En vanlig kommentar från de människor jag träffat är att man om man har möjlighet låter sina barn få utbildning i det andra hemlandet och sedan hoppas på att kunna återföreina familjen i Irak i framtiden. En mycket relevant fråga i sammanhanget är då om den yngre generationen verkligen vill byta samhälle igen och vid vilken ålder detta kan ske. En svår fråga som splittrar familjer tillfälligt eller för alltid.

Uppbrott, avbrott och förkortad skolgång. I kontakten med en yngre generation i dagens Irak framträder en vanlig bild av uppväxtåren. Den innehåller dels uppbrott och dels avbrott. Jag menar att det har betydelse för mellanmänsklig tillit:

- Uppbrott och flytt från en plats till en annan, både inom landet och till andra länder och för en del att återvända tillbaka med en avslagen asylansökan i handen.
- När man läser en CV hör det snarare till ovanligheterna att man inte skulle ha en avbruten skolgång på grund av avbrott eller att möjligheten till skolgång helt enkelt inte fanns under en period på den plats man råkade bo med sin familj.

Olika former av uppbrott, avbrott och icke existerande meriter/kunskaper åstadkommer både ett misstroende i sig till både medmänniskor, till myndigheter och institutioner samt ett lägre engagemang för att på ett hederligt sätt tillkämpa sig de meriter som krävs för att nå en bättre position och högre lön. Jag ser detta som ett stort problem och måste läggas på minus-sidan för graden av förtroende avseende det sociala kapitalet.

Främlingsvänlighet. Man upplever sig, ensamkommande och utifrån, alltid som välkommen in i familjen i irakiska Kurdistan. Dels tror jag det kan ha med historien att göra, att omgivningen kan vara fientligt sinnad. En ensam fiende oskadliggör man enklast genom att suga in den inom familjens väggar för då har man kvar kontrollen över vad som sker. Men jag

vill ändå tro att denna min känsla enbart är en kvarleva från historien. Främlingsvänligheten är mer genuin, ett upplyst välkomnande, och samtidigt en mer eller mindre tydlig vädjan om hjälp och stöd och därmed bevisad tacksamhet för den uppmärksamhet en främling bidrar med.

Utöver detta finns det en överordnad princip i islamisk trosföreställning att den som visar en främling vänlighet och hjälpsamhet i och med det också demonstrerar sin rätta tro inför Allah. Eller som Namli uttrycker det ”likt den [...] muslimska traditionen, pekar ut just mötet med en främling som moralitetens och trons avgörande moment”.⁴⁸ Man tar aktivt till sig sociala kontakter och är aktiv i att öka antalet sociala kontakter och därmed det sociala kapitalet. Samtidigt ser jag detta som ett uttryck för att den kulturella mångfalden är ett naturligt inslag i Kurdistan.

3.3 Attityder i samhället

Följande exempel ges: maktattityder, rekrytering, utseende och klädstil, TV-tittande och dans som fritidssysselsättning.

Maktattityder. Två små incidenter i trafiken. Herr D kör en dag med nerverna utanpå. Av någon anledning var han inte på sitt bästa humör vid det här tillfället. Han har skjutsat mig vid åtskilliga tillfällen och jag har redan tidigare noterat att han inte vill konversera under resan gång. Antingen är det på grund av blyghet eller för att man inte gör det med kvinnor, speciellt inte en utländsk, främmande kvinna. Jag är lite osäker om inbördes vikten av de båda orsakerna. Ordade övergångsställen saknas och den väg vi ska åka är en starkt trafikerad gata i miljonstaden Erbil. Herr D stannar tyst och ordentligt, utan tvär inbromsning för en person som passerar tvärs över gatan. En soldat i uniform som med raska bestämda steg passerar. Samma sak med övriga fordon. Den uniformerade mannen får inga problem med sin passage. Han är maktens företrädare och kanske till och med farlig, kan vara beväpnad.

Något senare under samma åktur ska en annan människa, en svartklädd beslöjad kvinna passera tvärs över samma gata, på samma sätt. Hon bär dessutom ett litet spädbarn på armen och har två andra småbarn i kjoltygen – det är omöjligt att förflytta sig snabbt i den situationen. Då hörs Herr D stöna högljutt, han gestikulerar ilsket och ger ljud från fordonets signalhorn med flera täta tryck. Det skrämde uttrycket i barnens och kvinnans ansikten går inte att ta miste på. Man kan som passagerare inte undgå detta moment av stress för alla parter.

Jag misstänker att herr D inte är unik utan att den attityd han visar prov på är vanlig. Jag tror den här visade attityden, medveten eller omedveten, har flera orsaker. Det är anmärkningsvärt att D visar – vågar visa – sina känslor. Han behövde och kunde inte kommunicera med mig och jag tror han var totalt omedveten om min närvaro och min observation.

Händelsen inbjöd till en reflektion att man kan behandla olika människor mycket olika i en likartad situation, en fotgängare som korsar körbanan, under i övrigt nästan identiska förutsättningar, samma dag, samma gata, samma intensiva trafik, samma humör. Det har med attityder, identitet och synen på den andre (andra) att göra och därmed en fråga om mellanmänsklig hänsyn och tillit.

På vilket sätt maktattityder påverkar äkta tillit och förtroende finns inte utrett av Rothstein men förmodligen inverkar det olika beroende på vilken nivå man betraktar det sociala kapitalet, om det är mellan olika individer i samhället eller om det är riktat till någon av samhällets institutioner och vilken institution.

⁴⁸ Namli s. 10

Rekrytering. För att söka ett arbete är det viktigt att kunna legitimera sig och att man ska ha en CV, en meritförteckning. Identiteten är än mer viktig i speciella sammanhang, till exempel om man ska arbeta med säkerhet. Det är uppenbart vid hantering av vapen men också för att ha tillgång till ekonomiska medel och vid hantering av andra personers identitetsuppgifter. Tillgång till information om kontrakt och uppgörelser, licenser och andra tillstånd bara för att ta några exempel.

Man behöver säkerhetsklassificera vissa tjänster och ha ett system för hur man kontrollerar uppgifter om en person innan denne får tillgång till informationen. Ett sådant heltäckande system finns inte i Irak. Alltså måste säkerhetskontrollen göras på annat sätt. Det görs genom personliga kontakter, via personliga nätverk. Det kan ses som ett mycket osäkert system, inte rättssäkert. Men ett sådant system är bättre än ingen kontroll alls. Vem kan man lita på? Man måste ha något att gå på för att bedöma om en person är lämplig och pålitlig. Det handlar inte enbart om individens egen moral i sammanhanget utan också om vilka eventuella påtryckningar han eller hon kan utsättas för från sin omgivning. Med alla de kvarvarande motsättningar och begränsad tillit, antingen de betraktas som rena fiender eller mildare uttryck meningsmotståndare politiskt sett, så är man för en känslig position inte beredd att riskera detta. Man använder på detta sätt det gamla stamsystemet och vem man är släkt med har en avgörande betydelse för att kunna få en viss tjänst, ett visst arbete.

De följer detta får är att politisk aktivitet har betydelse för om man kan få en anställning, liksom stamtillhörighet, nationalitet och medborgarskap. Att rekrytera från grannländer där det kan finnas en koppling till regimer som upplevs som fientligt inställda är otänkbart.

Paradoxalt nog leder det till att tilliten till grannländers nationaliteter är lägre än för någon som inte har en sådan koppling. Det bidrar till segregation mellan olika geografiska områden. Vilken tillit man kan räkna med, handlar alltså mycket om var man kommer ifrån. Att ha sitt ursprung i Turkiet, i Iran eller i de södra delarna av Irak, är alltså inte oproblematiskt, medan det däremot finns ett högre förtroende för västeuropéer och vissa stammar från Syrien där man sedan gammalt har en ömsesidig tillit baserad på stamgemenskap.

En ytterligare komplicerande faktor är själva anställningsintervjun. De ”hål” som finns i meritförteckning eller CV som här i Sverige inte accepteras, måste man faktiskt acceptera där mot att de rimlighetskontrolleras. Frågor för att ta reda på en persons egenskaper, framtidsplaner, beskrivning av sina egna förmågor, alltså svaret på följande tre frågor ”Jag är...”, ”Jag vill...” och ”Jag kan...”, får mycket annorlunda svar, dels beroende på historien men framförallt beroende på synen på sig själv. Den individualistiska syn på sig själv, som man bär med sig från väst, är helt enkelt inte tillämpbar. Intervjuaren behöver komplettera sin mall för att kunna ta reda på om kandidaten håller måttet.

Utseende – klädstil. Klädstil är intressant då som jag uppfattar det, influensen från väst och den likriktning som ses i västvärlden, inte alls är lika utpräglad i irakiska Kurdistan. Det tolkar jag som ett tydligt uttryck för egen identitet och nationalitet. Jag tolkar detta som ett ytryck för att man vill behålla sin egen identitet, samtidigt som man uppskattar ett mångkulturellt inslag snarare än likriktning. Likriktningen i just klädstil världen över som jag anser att en västorierad identitet uppvisar är påtagligt annorlunda i irakiska Kurdistan.

Media. Mycket TV-tittande utövar just nu ett starkt inflytande, man tittar mycket på vad jag uppfattar som gamla amerikanska/västerländska filmer, cowboy-filmer hette det i Sverige på 1960-talet, mycket våldsinslag. Man kan se dem utan att förstå språket. 1960-talets slit & släng kultur känns igen. Att läsa böcker är inte någon särskilt vanlig sysselsättning, i varje fall inte något som märks offentligt och i socialt umgänge. Man umgås och träffar släkt, vänner och grannar eller också ser man på TV, vanligt med båda i kombination dessutom. Att se sport på TV är populärt men det handlar enbart om männens sportaktiviteter.

Det behov av att konsumera någon sorts finkultur som finns i västvärlden verkar inte finnas. Antingen beror det på en i grunden annorlunda attityd till den sortens kultur, teater, konst, musik etcetera, eller så är denna slit & släng-kultur ett steg i utvecklingen mot ett nytt och mera varierat kulturutbud. Säkert beror det näst intill obefintliga utbudet av det vi kallar kultur dels på situationen i landet med krig och konflikter helt enkelt inte tillåtit det, överlevnad går före, dels på den dominerande muslimska traditionen. För att få tillbaka en yngre mer kräsen generation till landet och den vikt detta kan ha i formandet av sin personliga identitet, krävs åtgärder av annan karaktär än ett gammalt stamsamhälle av muslimsk tradition kan erbjuda de unga. Man kan tänka sig att detta kan ha betydelse inte enbart som avkoppling och nöje utan även ha påverkan på hur socialt kapital formas.

Ringdans som fritidssysselsättning förekommer alltid vid alla högtider. Man ordnar med sin egen traditionella musik, tar varandras händer och dansar. Glädje och sammanhållning, ett klart och påtagligt bidrag till sammanhållning, tillit och förtroende.

3.4 Befolkningsstrukturer

Som exempel tas följande upp: generationsklyftan, uppdelning i olika liv för kvinnor och män, demografi och ålder.

Generationsklyftan. Så länge det sker en utveckling och en förändring i ett samhälle kommer det alltid att finnas en klyfta mellan varje generation. Den klyftan påverkar det sociala kapitalet, tilliten i mellanmännsliga relationer. Med en svår och konfliktfylld nutidshistoria i bagaget, kan man inte bara se det som ett stillestånd i samhällsutvecklingen, utan till och med som en tillbakagång. Man kan tänka sig att generationsklyftan skulle öka. Om man i ett specifikt samhälle vore isolerad från omgivningen skulle kanske denna inverkan inte vara av betydelse, man kunde börja om från noll så att säga. Men som del i en global värld, med allt starkare beroenden mellan olika delar av världen, ökande globalisering och internationalisering så föreställer jag mig att generationsklyftan ökar. Och ökande klyftor mellan människor påverkar tilliten och därmed det sociala kapitalet. Detta gäller speciellt i de delar av befolkningen där en yngre generation, en del av den, flytt medan en äldre generation stannat kvar.

Olika liv för kvinnor och män. Uppdelningen i olika förutsättningar för män och kvinnor är mycket tydlig. Männen rör sig ute i samhället på alla upptänkliga sätt, man sköter all kommers, affärerna och de allra flesta arbeten med undantag av traditionellt kvinnliga – skola och vård. Männen lär sig att leva sitt liv ute i samhället med automatik. Det gör inte kvinnorna och flickorna på samma sätt. De är alltid hemma om det inte finns någon speciell anledning till varför de ska vistas utanför hemmet. Skolgång är en god anledning att vistas utanför hemmet men när skoldagen är över ska man hem och göra läxor eller hjälpa till med hushållssysslor. Man ser mycket fler män ute i rörelse, alla åldrar. Kvinnorna är hemma och inomhus oftast.

I basaren i stadens centrum är det uppenbart att de varor som exponeras är för att fånga männens blickar. Manliga produkter utanför affärerna och de kvinnliga (kvinnokläder, barnkläder, smink) på insidan. Detta är visserligen en generalisering men om man flanerar runt som kvinna blir detta uppenbart. Inte bara det att man ser och möter mycket fler män, skyltningen vänder sig till män och varorna säljs uteslutande av män och det är männen som utför inköpen. Numera växer nya shoppingcentra upp som svampar ur jorden i de stora städerna men dels är det enbart i storstaden inte ute i byar och mindre städer, dels betvivlar jag att dessa traditionella mönster för mäns och kvinnors tillvaro ändras med någon sorts automatik. Männen och dagens pojkar lär sig att leva sitt liv ute i samhället som tidigare. Det gör inte kvinnorna och dagens flickor. Detta kommer att ha stark påverkan för lång tid framöver och behöver

beaktas. Kanske finns det större skillnader mellan män och kvinnor avseende det sociala kapitalet och tilliten till institutioner, i det här samhället. I Sverige är den enda mätbara skillnaden mäns respektive kvinnors förtroende för polisen enligt Rothstein.⁴⁹

Uppdelningen mellan mäns och kvinnors värld kan möjligen stärka det sociala kapitalet inom respektive grupp och inom familjen. Men jag tror att det i ett större samhälleligt sammanhang minskar sociala kapitalet. Bara under en speciell förutsättning, nämligen att samhället på allvar efterfrågar kvinnornas bidrag ute i samhället. Vill man ha kvinnorna kvar inne i familjen så kan man tänka sig att det minskar mångfalden ute i samhället. Då kan man lättare identifiera sig med den dominerande populationen män, man redan har ett fungerande mönster för den enkönade majoritetskulturen. Detta innehåller ett mycket stort socialt kapital. Mångfald i blandning i detta avseende kanske snarare försvagar det sociala kapitalet mellan grupperna än den styrka man kan finna i dem så länge de hålls separerade. Jag bör kanske påpeka att jag inte är en förespråkare för en sådan linje, tvärtom, men jag tänker att man får argumentera utifrån ett annat perspektiv än socialt kapital för att komma åt genderproblematik.

”Kurdistan” är ett kvinnonamn i landet Kurdistan, vilket då närmast skulle kunna jämföras med vårt svenska ”Moder Svea” där Svea också är ett kvinnonamn. Nationaliteten skulle alltså kunna uppfattas som något kvinnligt. Jag tror inte nationalitet har något ”kön” varken i Sverige eller i Kurdistan men däremot tror jag att språkbruket har påverkan på hur man ser på kvinnlighet respektive kvinnlighet i förhållandet mellan människorna i ett samhälle.

Påverkan från väst.

DEN 11 JULI 2009

Blåögd marknadsföring av framtiden

Blåögd och blond. Vad betyder det om man är 4-5 år med mörkt tjockt glänsande hår och bruna vackra ögon? . Är detta samma sak som de negerdockor som fanns i femtiotalets Sverige? Vem står för detta? Inte är det den lilla brunetta skönheten själv inte. Någon annan har bestämt detta för hennes räkning. Är den marknadsföringen rätt och riktig med hänsyn till hennes framtid? Skapar det rätt självbild hos henne? Hon funderar inte så. Hon vaggar och vyssar sin egen docka, precis som jag också gjort för länge sedan. Min docka såg dock ut som jag gör. Det är en skillnad. Vad vill vi med framtiden egentligen? Är det här internationalisering, globalisering eller något annat?

Upplagd av Irak-Lena kl. 14:57

Figur 1. Text och bild är kopierad från min blogg Irak-Lena.⁵⁰

⁴⁹ Rothstein 2003, s. 100

⁵⁰ Insulander 2009, Blogg Irak-Lena 2009, Inlägg 2009-07-11

Denna lilla historia kan gälla var som helst för små flickor, födda med bruna ögon, ljus hy och svart hår. För att underbygga den här iakttagelsen har jag både frågat flera föräldrar och kvinnor och i basarer i Kurdistan efter olika dockor och gensvaret var entydigt. De dockor som säljs liknar inte de flickor de är avsedda för. Man kan studera utbudet och utseendet av dockor i en svensk leksaksaffär också för att förstå skillnaden. Men den kan vara extra giltig vid uppbyggnaden av ett fungerande samhälle i en traditionellt muslimsk miljö. Den traditionella kvinnorollen påbjuder service till familjens överhuvud, en man – oftast fadern, och arbete inom hemmets väggar. Moderns ansvar för barnens omvårdnad är oomstridd, en isolerad roll, innesluten i familjen och med ytterst begränsat umgänge i lokalsamhället. Leken med dockor, mamma-pappa-barn, medveten, eller omedveten, står i djup kontrast till att ha en docka med blå ögon och ljust hår. Ingen enda människa som lever här ser ut så. Jag kan inte tänka mig annat än att detta påverkar hur man bygger upp sin egen identitet. Barndomen har betydelse för identiteten resten av livet. Även om Kurdistan är mångkulturellt anser jag att detta inte är det sätt och det tillfälle man introducerar nya kulturer och nya folkslag för barnet.

Sned demografi och ålderns inverkan. *Anfal*⁵¹, det folkförfärd som begåtts i Kurdistan, där åtminstone 182 000 människor berövades livet under planerade, kontrollerade och extremt illvilliga former, pågick under 1980-talet, påverkar idag befolkningsstrukturen i irakiska Kurdistan. Under delar av utrotningsräderna arkebuserades, deporterades och gasades den manliga befolkningen alla män och pojkar över tolv år. I andra fall inbegreps hela befolkningen i byar och städer, alltså även kvinnor och barn. Omfattningen av detta är känd i Kurdistan men följdverkningarna i samhället nu två decennier senare är inte lika kända och därmed inte heller en faktor i bedömningar och omdömen kring de hänsyn som behöver tas, nationellt och internationellt. Både dödandet och massflykten har lett till en extrem demografisk förändring under kort tid. Till detta kommer krig och interna konflikter.

Det är mycket svårt att hitta pålitlig statistik över befolkningsstrukturer i Irak men det säjs allmänt att landet har så mycket som åtta miljoner änkor i Irak. Siffran är mycket osäker och jag tänker att man snarare avser ensamstående kvinnor och det kan då också inbegripa ett överskott av kvinnor som inte blir gifta.

I det traditionella muslimska samhället är mannen familjens enda försörjare och man kan föreställa sig att det var en naturlig del av de faktorer som fanns med vid planeringen av *Anfal*, att decimera befolkningen ännu mer totalt sätt, att göra ännu större skada. De äldre kvinnor som därmed tvingats in i en extrem överlevnadssituation och att stå för försörjning möter man i familjerna. När samtalet med dem och om dem kommer in på hur gamla de är, leder min naturliga uppfattning mig helt fel. Jag jämför dem med de äldre jag möter i Sverige och tror att de är mycket gamla. Det visar sig att jag själv är äldre i många fall. De har ännu åtminstone tio år kvar till pensionsåldern med våra mått mätt. Jag har mött en kvinna som inte längre minns saker i sitt liv. Det visar sig när jag vill fråga henne om hennes upplevelser i livet. Hennes barn förklarar att det går inte att fråga, hon förstår inte ens frågan. Hon visar sig vara drygt femtio år. Hennes minnesförlust kan ha flera orsaker, dels alltför grymma upplevelser som man helt enkelt inte kan leva med, dels det yttre hotet av att vara förtryckt, utrotningshotad, inte kunna berätta vem man är, inte vilja vara registrerad som den man är hos myndigheterna, inte avslöja vem man är genom att tala ett språk som avslöjar ens identitet.

Med mina egna iakttagelser har jag noterat att äldre personer, män som kvinnor, åtnjuter en speciell status, ett alldeles eget sammanhang. Det förefaller vara självklart och normalt. Ett exempel får illustrera detta. Mitt arbete medförde en hel del kontakt med de vakter som utgör basen för organisering av förvakthållning åt en fabrik. Vakterna rekryteras enbart lokalt, de kan geografin, sin befolkning och "byns egna grabbar". De är respekterade, man hyser tillit till

⁵¹ Gunter s. 7

dem. Vaktstyrkan vid byggnationen av fabriken fryser och far illa. Vädret under januari i Kurdistan kan liknas vid en svensk oktoberdag nära noll grader och mycket blåsig och regnskurar. Vakterna bor i tält, de arbetar skift med 24-timmars vakthållning och schemalagd rast och sömn. Fabriken ligger ute på ett öde område och de måste laga sin mat själva där på plats. Allt utomhus. Det enda de har till sitt förfogande är begagnade FN-tält, jag lägger märke till det på tältduken, UNHCR. De har inga uniformer, slitna vanliga kläder. Inga vadderade jackor, mössor, vantar, kängor. Eländigt helt enkelt och de klagar och de har gjort det ett tag. Det turkiska byggföretagets projektledare påpekar dessutom för oss att det är ett problem att man inte vet vem som är vakt och vem som skulle kunna vara nyfiken (läs misstänkt sabotör/terrorist) eftersom de inte har uniform utan är klädda som vem som helst av lokalbefolkningen. Man kan inte skilja dem åt.

Det blir min uppgift att boka möte och förklara situationen för ledningen och jag gör det i ett möte men med önskemålen nedskrivna. Efter en kort tid finns byggbaracker på plats, ändamålsenliga uniformer och varma kängor. Vid kommande besök och inspektion av arbetsplatsen blir jag behandlad som en drottning. Med mina mått mätt gjorde jag ingenting märkvärdigt alls, inga stora innovationer krävdes. Men ovationer efter blev desto större. Det hör till saken att dessa vakter och deras befäl sedan också arbetat i andra projekt och jag träffar några av dem också privat. Jag visas en oerhörd uppskattning och respekt i alla tänkbara sammanhang. Motsvarande situation hade aldrig dykt upp i en svensk/västerländsk kultur – eller är det så självklart egentligen?

En yngre kvinna i den kulturen kan inte uppträda i den manliga miljön utan att riskera en ”hedersdiskussion” men det kan en äldre mer respekterad kvinna göra. Kombinationen av respekt för äldre och den erfarenhet jag besitter och att vara kvinna var alldeles rätt där just då. Jag tror det skulle kunna ske många flera gånger i ett sargat samhälle under uppbyggnad, framförallt i de här mer tekniska sammanhangen som traditionellt är helt dominerade av män (militär, byggnadskonstruktion, fabriksproduktion). Man välkomnar främlingar och det hade både de och jag nytta av.

Den ungdomskultur som är så dominerande i väst, ungdomlighet som enbart positivt, ungdomligt utseende etc. fungerar inte på samma sätt där. Ungdomar är ungdomar överallt men det behöver inte innebära att en äldre person ställs åt sidan i Kurdistan.

Den som jag uppfattar det annorlunda syn på ålder i kombination med en sned demografi kan ha att göra med att alla behövs, att behovet av både erfarenhet och kapacitet överrider andra attityder. Men jag tror också att det har att göra med en annan mer traditionell grundsyn. Min uppfattning är att åldersskillnader inte har lika stor inverkan i Kurdistan som i väst och att det bemötande jag själv fick i många sammanhang inte var kopplat till mitt västliga utseende och identitet i någon högre grad. Ålder och därmed livserfarenhet respekteras mer. Kanske möjligheterna för både antalet kontakter och mellanmänsklig tillit ökar då, det vill säga ett större socialt kapital som redan finns.

3.5 Kommunikation

Ett exempel: Mobiltelefon. Att ha ett väl fungerande kommunikationssystem är en annan faktor som jag tror ökar tillit och effektivitet. Jag avser här inte den speciella utrustning och de system som polis, militär och även andra aktörer använder, utan det allmänna telefonnätet, mobiltelefonnätet som sedan 2003 är fungerande och tillgängligt i hela irakiska Kurdistan. Mobilabonnemangen är så gott som uteslutande ”prepaid” – och alltså inte fasta abonnemang. Vem som helst kan ringa till vem som helst, och man gör det. Att samtala i mobiltelefon är mer utbrett här än på många andra håll, dels därför att man kanske inte har något annat alternativ, dels för att man föredrar muntlig kommunikation framför att skriva ner det man vill föra fram och för att man i sin kultur välkomnar främlingen – den som ringer. Min uppfattning baserat på

egna iakttagelser är en markant skillnad mot till exempel svensk telefonkultur. Framförallt för att tror jag det är en väldigt tydlig indikation på den starka sammanhållning som finns inom grupper/familjen/slakten och således också inom till exempel en arbetsgrupp. Jag avser här inte användning av mobiltelefonen för spontan planering av privatlivet som finns vår svenska kultur. Det är den officiella och professionella användningen av mobiltelefon kopplat till varaktiga och återkommande arbetsuppgifter där krav på formalitet och uppföljning finns. Man föredrar lagarbete och oerhört tät kontakt med de andra via telefon och förlitar sig på sitt och andras minnesbild för stunden. Detta i kombination med oviljan att planera i förväg gör att man lätt får en känsla av att vad som helst kan hända, när som helst. Man är van att leva i den situationen sedan tidigare. Det är en sorts vaksamhet också. Visst fungerar det som en kompensation för bristfällig planering och bristfällig kommunikation men min uppfattning är att det rings så mycket mer än så, av andra orsaker också; Man kan ringa eller skicka SMS mitt i middagen, inte bara ta emot, när som helst på dygnet. Ett samtal tillåts bryta vilken annan verksamhet som helst, mitt i ett möte, mitt i ett annat samtal, mitt under en promenad och så vidare. Man möter mycket sällan en telefonsvarare i örat. Jag tror alltså att det är en vana, ett behov, en kulturfråga, denna förmåga och vilja till prompt kontakt i alla tänkbara situationer och jag tolkar det som ett bevis på stark tillit till den andre som ringer, ett högt socialt kapital ligger dolt i denna attityd. Användning av telefonen är det ultimata sättet att hålla den muntliga kommunikationen igång, ständigt, dygnet runt. Det talade språkets dialog är det viktigaste verktyget för tvåvägskommunikation.

3.6 Sammanfattning av medborgarskap, nationalitet och identitet

Det är inte så att medborgarskap är överordnat religion, etnicitet eller tribala normer. Medborgarskap i ett muslimskt samhälle har en annan innebörd.⁵² Det kompliceras ytterligare av etniciteten, att vara kurd och dessutom ytterligare av den starka kopplingen till stamtillhörighet, familjeband, släktrrelation.⁵³ I en mångnationell stat kan inte medborgarskap och identitet kopplas direkt till en enhetlig nationalstat.

Man kan fråga sig vilken form som är att föredra; irakisk kurd eller kurdisk irakier. Eftersom den etniska identiteten förefaller överväga tror jag att irakisk kurd är det mest relevanta, det vill säga medborgarstat kopplat till stat först och därefter etnicitet. Av detta följer då också turkiska kurder, iranska kurder och syriska kurder som det mest relevanta sättet att uttrycka etniciteten i kombination med medborgarskap och förhållandet till en nationalstat. Man skulle då inte heller tala om kurdiska turkar utan snarare om irakiska turkar vilket verkar rimligt eftersom det folk med turkisk etnicitet i irakiska Kurdistan kallas turkomaner.

Mitt intryck är att även om långt ifrån alla väger in sin stamtillhörighet i sin identitet numera, speciellt de som levat utanför den omedelbara verkan av stammens kultur, har ändå en patriarkal och nedärvd makt stort inflytande. Denna maktattityd liksom åtskillnaden i olika liv för män och kvinnor dominerar synen på ledarskap även i näringsliv, civila samhället och i offentlig förvaltning.

Avseende den religiösa tillhörigheten är det såsom Hjärpe påpekar,⁵⁴ inte enbart fråga om en religiös identitet helt jämförbar med en kristen eller judisk religionsuppfattning. Den rättsskola som inbegrips i islam påverkar också. Detta gör att man inte med säkerhet kan säga att den som inte är religiöst utövande eller ens tror på någon Gud, fortfarande kan koppla sin identitet och kanske sina grundläggande värderingar till islam. Motsatsen mellan religiös och sekulär har

⁵² Hjärpe s. 23–26 ”Exemplet Irak: religion, etnicitet, tribalism och tribala normer”

⁵³ Faleh A. Jabar & Hosham Dawod 2006, *The Kurds Nationalism and Politics*

Jfr Abas Vali, kapitlet om ”The Kurds and Their ‘Others’: Fragmented Identity, s. 49–70

⁵⁴ Hjärpe s. 11ff, kapitel 1, ”Problematiken”

inte den innebörd som man i en västerländsk miljö föreställer sig. Islam inkluderar mer än bara religionsutövning med rättsutövning i enlighet med islamsk Shari'a.

En människas identitet är stark, den kan ta sig många olika uttryck. Man ger inte upp sin egen identitet utan man hittar ständigt nya vägar att få behålla den. Identiteten förefaller vara hårdare kopplad till etniskt ursprung än prestation för de flesta människor. Detta är en viktig faktor om man betänker det som Rothstein beskriver som duala nyttofunktioner.⁵⁵ Om prestation överväger och värderas högt kan det generera ett ideal, den egenintresserade nyttomaximeraren. Med det fokus på idoler och idoldyrkan av framgångsrika enskilda individer som västerländsk kultur och media uppvisar riskerar den andra delen av nyttofunktionen att underskattas. I ett alltför individualistiskt samhälle, där idealet är individualitet, karriär och prestation verkar inte premiera och uppskatta den sida hos människor som vill det allmännas bästa.

Det egna språket har en avgörande betydelse för identiteten, möjligheten att kommunicera med andra. Det har betydelse för inkludering och förståelse i en gemenskap. De ställningstaganden som blir nödvändiga när olika individer dessutom använder olika språk för muntlig och skriftlig kommunikation komplicerar situationen. Å andra sidan ger det

snabba genomslaget av mobiltelefoni i Kurdistan nya möjligheter till kommunikation både på långa och korta avstånd. Både i det dagliga på hemmaplan och kontakten med landsmännen på andra håll i världen. Det ger ökad möjlighet till gemenskap samtidigt som umgängesformer och informationsutbyte utvecklas och förändras ökar möjligheterna att i exil behålla för identiteten viktiga länkar fosterlandet och landsmän.

Klädsel är ett fysiskt uttryck för identitet och en symbol för individuella val och nationalitet.

De mer dolda, outtalade faktorerna som ligger i maktattityder, generationsskillnader, gender - uppdelning i kvinnors och mäns livsutrymme - samt demografiska problem som uppstår i konfliktdrabbade samhällen har också en avgörande betydelse för tilliten till och synen på den andre. Tanken på jämställdhet, lika rätt och värde behöver uttalas och utvecklas.

Förutom den mångfald av etniskt ursprung bidrar de olika människornas öden med uppbrott i uppväxt och avbrott i studier till identiteten. Familjeliv, bostad, land och den kultur man levat i under längre eller kortare tid på annan ort eller i exil. Nu återsamlas de som levat sitt liv i landet med de som flytt, i ett frivilligt eller ofrivilligt återvändande. En mångfald av erfarenheter och livsvillkor som ska samsas. Man har olika bakgrund och olika förväntningar, olika kunskaper och också olika förutsättningar i framtiden; karriärmöjligheter och möjligheter till kontakter med omvärlden skiljer. Det krävs en betydande insats av var och en för att få detta att fungera fredligt och jämlikt. Främlingsvänligheten måste då utvidgas till att också omfatta den egna befolkningen, systrar, bröder, andra släktingar, nya grannar, inte bara utlänningar. En mängd faktorer, vilket framgår i detta kapitel bidrar till det sociala kapitalet. De kan antingen motverka varandra eller samverka beroende på vilken väg utvecklingen tar.

Irakiska Kurdistan är en annorlunda smältdegel med sin historia, nya möjligheter genom social och teknisk utveckling i kombination med stor spridning av individers erfarenheter och utveckling att ta tillvara, utveckla och använda.

⁵⁵ Rothstein 2003 s. 109

4. Rätten till en egen statsbildning och en demokratisk stat

Kurder är nationalister, man har just nu en landsfader i Mulla Mustafa Barzani⁵⁶, i irakiska Kurdistan.⁵⁷ Detta uttrycks med foton, tavlor bilder, på TV i media överallt, i hemmen, på kontoret och på offentliga platser. Man kan fråga sig vad detta kan betyda och vad det leder till i den pågående omdaning av Iraks och därmed också den kurdiska delens statsskick. Detta återspeglas i människors identitet. Och vilka åsikter kan finnas om den federation av stater som Iraks nuvarande inriktning präglas av? Men Irak är per definition ingen nationalstat utan en mångnationell stat.⁵⁸ Även det irakiska Kurdistan i sin tur är mångnationellt. Vid det senaste valet, blev Masood Barzani⁵⁹, son till landsfadern Barzani omvald till president i irakiska Kurdistan. Även han upplevs som en samlande kraft och pryder väggarna på samma sätt som sin far och tillsammans med honom. De syns i flera av de kurdiska TV-kanalerna dagligen. Det finns de som inte är lika självklart positiva till denna dyrkan av landsfadern och den nu sittande presidenten. Men de ligger lågt, accepterar situationen eftersom det man hade innan med inbördeskrig och innan dess en diktator som i den mån han ägnade Kurdistan och dess olika etniska grupper någon uppmärksamhet, gjorde det i sina egna politiska syften med förtryck och våld som medel. Befolkningen i Kurdistan är krigstrött och inte speciellt politiskt engagerad efter de krig som varit och de inbördes konflikterna mellan de två stora politiska blocken under 1990-talet.

Man vill leva i en trygg vardag och vardagligheter som tillgång till elektricitet och vatten, hushållets behov har fokus framför annat. Man förmår inte förlita sig på någon helt trygg framtid och beredskapen för försämrade livsbetingelser finns ständigt kvar.

4.1 Hemland

Begreppet hemland finns i samband med beskrivning av säkerhet, militär säkerhet, speciellt i USA efter "Nine Eleven" då terrorhotet inom USA:s egna landsgränser blev en realitet. Hemland har en territoriell betydelse. Hemland och hem är något speciellt för de flesta människor men behöver inte nödvändigtvis betyda samma sak för alla. Både hemland och fosterland kan också ha en mer symbolisk betydelse, någonstans dit man längtar. Eller längtar efter. Jag föredrar att använda ordet hemland i båda betydelseerna här. Ofta kopplas begreppet hemland till ett land, en nation. Men detta är inte alls självklart. Alla kurder bor inte i Kurdistan. Har inte ens varit där och är inte födda där. Man vill inte heller flytta dit. Men den uppfattning jag fått vid samtal med kurder är att identiteten som kurd är starkt kopplat till landet Kurdistan ändå, liksom språket.

Kymlicka anser att den ursprungliga samhällsliga kulturen är en starkare bindningskraft för en ursprungsbefolkning än en polyetnisk befolkningsgrupp som invandrat till ett främmande land.⁶⁰ Frågan är om detta också är giltigt i Kurdistan som under modern tid med nationalstater som begrepp, inte ansetts vara ett eget land och dessutom befunnit sig i en situation där lojaliteter från omgivningen växlat från tid till annan. Kymlicka skriver:⁶¹

Men trots århundraden av juridisk diskriminering, sociala fördomar eller bara likgiltighet, så har dessa nationella minoriteter bevarat sin känsla av att ha en nationell identitet. På samma sätt har europeiska

⁵⁶ Gunter s. 22f

⁵⁷ Wadie Jwaideh 2006, *Kurdish National Movement, It's Origins and Development*

En mer omfattande beskrivning av bakgrunden till den kurdiska nationalismen ges, se s. 219 och framåt.

⁵⁸ Kymlicka s. 19

⁵⁹ Gunter s. 21

⁶⁰ Kymlicka s. 85

⁶¹ Kymlicka s. 196

regeringars försök att kuva språk och nationell identitet hos kurder, basker och andra nationella minoriteter fått liten eller ingen framgång.

Med detta resonemang skulle denna starka bindningskraft bero främst på att man redan har uppbyggda institutioner för sitt samhällsbyggande.⁶² Antingen kan man då välja att se det kurdiska stamsamhället som ett sådant samhälle och att stammen och stamtillhörigheten då tillhandahåller de nödvändiga institutionerna eller så kan man välja att leta efter ytterligare andra orsaker till de starka sammanhållande banden, alla de olika stammarna sammanräknat. Möjligen förstärks detta samband och tillhörighetskänslan, de sociala banden, i och med att det inte finns en nationalstat som är Kurdistan. Jag tror det skapas en speciell sorts nationalism eller om man hellre vill kalla det samhörighet, just på grund av avsaknaden av en fysisk territoriell egen stat.⁶³ Denna känsla är lika stark om inte starkare, än om man varit en nationalstat av lång tradition. Jag föreställer mig att styrkan i den känslan är summan av olika sorters längtan. Längtan tillbaka i historien, det som brukar kallas ”det var bättre förr”. Addera sedan längtan efter kurdisk gemenskap; man talar sitt eget språk och i språket finns en stor gemensam kultur och tradition invävd, släktbanden, stammarna.⁶⁴ Det förefaller logiskt att anta att denna känsla av tillhörighet och mellanmännisklig gemenskap också skulle kunna bygga ett starkt socialt kapital. Detta utan att addera det värde som säkert också finns i längtan efter ett eget landområde, en egen nationalstat.

Jag ifrågasätter också om den önskan om en egen nationalstat, Kurdistan, i sig skulle addera mer värde till det sociala kapitalet. Det är inte alls säkert. Med bildandet av en egen stat följer också stora förväntningar både politiskt, ekonomiskt, kulturellt och socialt, förväntningar som är svåra att leva upp till. Det finns i det läget inte någon annan att skylla på om förväntningarna inte skulle infrias. Man skulle behöva rikta kritiken mot sig själva och det finns en risk att det skulle påverka det sociala kapitalet negativt istället.⁶⁵ Man kan här dra parallellen med Putnams eget USA och fenomenet med ”bowling alone”, att inre splittring till och med kan födas ur en nationalistisk tradition.

En annan faktor av betydelse för sammanhållning, gemenskap och mellanmännisklig tillit inom gruppen är att ha en yttre fiende. Det är kanske inte precis ett guldläge som för Kurdistans del att ha flera olika fiender samtidigt men ju hotfullare omgivningen ter sig och agerar, desto viktigare blir sammanhållningen inom nationen; den stärks. Min slutsats blir då följande: En yttre fiende är bra för sammanhållningen medan inre splittring inte är det.

”Rule and divide” eller ”Härska och söndra” pekar Besikci på i sin skrift.⁶⁶ Även om skriften avser situationen i Turkiet så kan denna strategi anses som allmängiltig. Även Karlsson använder likartade begrepp för hela Kurdistan och det kurdiska folket.⁶⁷ Kurderns egen historieskrivning är bristfällig vilket säkerligen försvårat för dem i de olika sammanhang när man internationellt lagt ut territoriella gränser och stiftat nya och ändrade statsbildningar.

Det finns inte en utpräglad och öppen kampanj för ett självstyrande land för hela Kurdistan som inbegriper delarna i Iran, Turkiet och Syrien. Men man presenterar hela kartan över Kurdistan i en bild. Ett påtagligt bevis för att tanken ändå finns där. Hur ser då perspektivet ut? Kommer man senare att återuppta strävanden efter ett enat större Kurdistan som nationalstat? Eller vill man enbart hålla tanken levande på detta sätt? Lagstiftningen i de olika delarna av ”Stora” Kurdistan är olika, troligen mycket olika sett ur ett människorättsligt perspektiv. Kurder är i majoritet men det finns också flera andra folkslag. Hur de olika minoriteterna och

⁶² Kymlicka s. 90

⁶³ Kymlicka s. 109

⁶⁴ Kymlicka s. 122

⁶⁵ Kymlicka s. 161

⁶⁶ Besikci s. 2ff

⁶⁷ Karlsson s. 53–62

majoriteterna ser på varandra ur geografisk synvinkel respektive representativitet i statsbildningen är en viktig politisk fråga. Man kan tänka sig att denna samhörighet skulle kunna kanaliseras till ett gott samarbete mellan staterna och regionerna med bibehållna landsgränser. Men detta förutsätter dels erkännande från staten och de olika regionerna, ett utvecklat självstyre för regionerna och ett fungerande fritt utbyte mellan dem. Att samarbeta med varandra snarare än motarbeta varandra. En förutsättning för detta är någon sorts jämlik utveckling så att inte nya orättvisor och spänningar uppstår och att strävanden efter makt hanteras, framförallt allsmäktighet hos stamhövdingar i ny eller traditionell skepnad.

4.2 Nationella symboler

Ett påtagligt, symboliskt värde för ett mångfaldigt samhälle utgörs av en egen flagga. Kurdistan har en egen flagga.

Figur 2. Kurdistans flagga.

Om färgerna inte ursprungligen återspeglar någon etnisk koppling så tolkar människor i Kurdistan ändå in det. En flagga är en symbol för en egen nation, ett folkslag och ett territorium men behöver inte nödvändigtvis vara en flagga kopplad till en nationalstat. Ytterligare ett närstående exempel på en flagga som inte är landets flagga är den åländska flaggan. I irakiska Kurdistan används den kurdiska flaggan flitigt och ibland tillsammans med den irakiska statens flagga, sida vid sida.

När man reser från Sulimanyia till Erbil och tar vägen över bergen, passerar man staden Koja. Där finns en skiljelinje som man som vägfarare kan lägga märke till. De målade linjerna längs vägen byter färg från gult till vitt. Det är en gräns som markerar en politisk gräns mellan PUK och KDP, de två politiska blocken. Jag ser det som en tyst symbol och påminnelse om att man ännu inte helt litar på varandra.

Den sammanhållna kartan över hela Kurdistan är en annan företeelse som har symbolvärde, se också kapitel 5.1.

4.3 Peshmerga

Peshmerga⁶⁸ betyder något speciellt i Kurdistan. ”Face the death” är en översättning till engelska men den täcker inte alls hela begreppet. Det ligger mycket stolthet i begreppet. Det är

⁶⁸ Gunter s. 165

fint att vara Peshmerga i lokalsamhället, åtminstone har det varit det. Att ha försvarat sitt land och sitt folk. En frihetskämpe. Det är en sammanhållen organisation, man känner varandra, känner tillit till varandra. Och man samarbetar. Allt på lokal nivå, man är tillsammans med dem man känner, man känner personerna, deras släkt och vilken stam de tillhör. Detta har mycket stor betydelse. En gång Peshmerga alltid Peshmerga. Men det finns, vad jag vet, ingen stringent definition av uttrycket.

Den militärmakt som numera är knuten till KRG kallas Peshmerga i folkmun och KRG:s försvarsminister kallas Minister of Peshmerga Affairs.⁶⁹ Man har alltså gjort om den forna frihetskampens företrädare till KRG:s försvarsmakt. Från att vara en sorts gerillarörelse för frihetskamp och motstånd är man nu en del av den officiella maktapparaten med bibehållet folkligt stöd. Hur stark det lokala och politiska stödet är varierar, läget är ännu inte stabilt, framförallt inte politiskt och därmed inte heller säkerhetsmässigt. Det här är en del av vad som kallas Peshmerga.

Förutom att vara den officiella militärmakten används begreppet parallellt för andra typer av bevakning som vaktstyrkor, till och med lokala vakter rekryterade helt utan officiellt tillstånd eller aktivt medgivande från någon myndighet. Denna variant ska kanske betraktas som den gamla traditionella Peshmerga och snarare ett begrepp för den anda man fortfarande lever i, frihetskampen. Fortfarande kan man inte, vågar inte, ta friheten för given. Kampen är inte över även om man dessbättre inte för närvarande befinner sig i konflikt. Men nätverket upprätthålls. Och den anda i vilken man levt med fiender runt omkring sig. Vem som är fiende och vem som är vän har växlat från tid till annan. Det har gjort tillvaron ännu mer labil. Då behövs ”Peshmerga-andan” och en sammanhållen organisation dels för mobilisering, dels för själva motståndet, självförsvaret.

En nutida historia från Kurdistan. Den gamle mannen tvärsöver golvet under firandet efter Ramadan uppe i en bergsby nära turkiska gränsen inger respekt hos alla, inklusive mig. Det både syns och känns på något underligt sätt. Man pratar en stund och kommer överens om att han varit Peshmerga i 64 år, från någon gång i början av tonåren och alltsedan dess. Mannen är i god vigör med hänsyn till sin ålder och det liv han levt. Det hörs och syns att hela släkten är stolt över honom och visar honom stor respekt. Men han bor kvar i sitt eget hus än så länge i byn. Egen bil har han också. Ansiktet är bistert och han pratar inte mycket, också det respektingivande. Det finns utan tvekan många berättelser i hans huvud genom det förflutna som behöver tas tillvara som minne och som lärdom. Jag frågar om han minns något från bygget av vägen, den som emellanåt fortfarande kallas ”Hamilton road”,⁷⁰ vägen från Erbil via Rawanduz och sedan upp till iranska gränsen. Det gör han inte men Spilik-passet sedan gångna tider känner han till. Där har många händelser utspelats. Det är en knutpunkt än idag, numera för trafik och transporter, tidigare också en mötesplats för olika former av uppgörelser mellan olika stammar. Jag har vid ett tillfälle under min vistelse fått förmedlat till mig att en större samling människor, ett par dussin till antalet, vid sidan av vägen på väg upp mot Spilik från Erbil, många män, men också några kvinnor, var ett stammöte. Alldeles säkert var det påkallat av en specifik händelse. Det låg ett allvar i luften över de överläggningar som pågick. Jag lade också märke till den traditionella klädseln och vapnen. Om denna stam eller möte mellan stammar var en del av Peshmerga eller inte är svårt att avgöra men historiens vingslag kändes i luften och det var lätt att föreställa sig vilken anda man verkar och verkat i, framförallt att se dem i deras rätta natur uppe i bergen – Rätten till sitt eget land, det är den friheten man kämpar för

⁶⁹ KRG Ministers hemsida KRG (2011-01-29)

<http://www.krg.org/articles/detail.asp?smap=04060000&lngnr=12&rnr=159&anr=32148>

⁷⁰ Hamilton, passim

Utan tvekan ingjuter Peshmerga respekt hos alla och stark tillit. Ska man organisera säkerhetsuppdrag, gör man klokt i att försöka anlita Peshmerga, känd och respekterad av lokalbefolkningen och bekant med geografien både förr och nu.

4.4 Asayish

En del av den officiella maktapparaten är också Asayish, motsvarande säkerhetspolisen. Den är mindre greppbar för en civil person eller organisation. Den finns inte tillgänglig och inte direkt synlig. Det finns uppgifter om en utbredd korrupktion knuten till denna verksamhet. Personer som i kontakt med utländska mindre nogräknade bolag köper säkerhetstjänster direkt av Asayish. Detta är inte en legal väg eftersom de i sin myndighetsutövning inte kan tillåtas det. Men det förekommer. Det fungerar som extraknäck och extra inkomst för enskilda eller för den del organiserade grupper internt inom Asayish.

Det finns två problematiska uppgifter om Asayish som rapporterats om i Amnesty Internationals rapport om Kurdistan, kallad *"Hope and Fear" in Kurdistan 2009*.⁷¹ Först och främst att det i realiteten finns två separerade Asayish organisationer, var och en av dem knutna till de två stora politiska partierna, KDP och PUK. Det här är en rest av tidigare politiska konflikter och dess lösning att administrativt att bygga var sin parallell administration med tillhörande institutioner. Flera av de här parallella officiella institutionerna har man nu lyckats slå samman men inte Asayish. Den andra problematiken som Amnesty är kritisk mot är att Asayish opererar alltför självständigt och utan insyn från statsapparaten. Detta är en uppenbar säkerhetsrisk för individen och därmed ett hot mot de mänskliga rättigheterna, framförallt rättssäkerheten.

Det finns med andra ord flera orsaker till att en bedömning av att förtroendet för Asayish kan ifrågasättas. För mig står Peshmerga för hoppet och Asayish för rädslan.

Stabilitet i båda dessa organisationer är av avgörande betydelse för fred, återuppbyggande och utveckling i norra Irak både sett ur den enskilda individens synvinkel eller medborgarens eller den som lever sitt liv här, även ur ett internationellt perspektiv och Iraks anseende och möjlighet till reellt deltagande i det internationella samfundet av stater. För detta krävs en påvisbar utveckling framförallt av Asayish mot transparens i sin verksamhet, en myndighetskontroll och en samordning inom hela regionen oberoende av politisk tillhörighet.

Det är omöjligt att göra gällande att man är en egen nationell enhet, nationalstat, utan en väl fungerande och kontrollerad militär makt och säkerhetsapparat, för att de medborgerliga rättigheterna ska kunna säkerställas, framförallt varje medborgares rättssäkerhet.⁷²

4.5 Vem är främlingen – VISA hantering

För att åka till Kurdistan från Sverige behöver man inte ansöka om visum i förväg. Man får en stämpel i passet när man är på plats och tio dagar på sig att besöka myndigheten för att ansöka om tillfälligt visum eller uppehållstillstånd. En del av mitt arbete bestod i ansvara för visumhanteringen i den organisation jag arbetade för.

Med mina svenska ögon är det viktigt med nationalitet. Hela hanteringen av uppehållstillstånd och utfärdande av visum bygger på nationalitet och medborgarskap, att de

⁷¹ Amnesty International "Hope and Fear – Human Rights in the Kurdistan Region of Iraq" 2009 s. 9

⁷² Den USA-ledda invasionen av Irak och vad användning av amerikanska privata säkerhetsföretag under sina operationer i ett annat land är intressant mot bakgrund av hur man i konflikter använder moraliska incitament som, rättsäkerhet, identitet, lojalitet. Jeremy Scahills bok, 2008, *Blackwater världens mäktigaste privatarmé* ger flera infallsvinklar på detta tema.

personer som kommer till landet kommer någonstans ifrån, har en formell tillhörighet. Visserligen är det myndigheten, i dt här fallet KRG:s inrikesministerium, som ytterst är ansvarig för vilka personer som släpps in och tillåts vistas i landet men två viktiga frågor ankommer verksamheten, dels att hindra de som ville utnyttja möjligheten att söka visum via företaget och som inte behövs för verksamheten, dels se till att vi verkligen tar ansvar för de som ska verka inom organisationen. Ingen av dessa två uppgifter var särskilt tydlig. Det förelåg dels en brist på ansvar inför uppgiften, en brist på rutiner för hur man säkerställer att ansvaret sköts och en brist på den information om de utländska individer som man tar ett ansvar för.

Instruktionen för hantering av alla visa och den rutin för att få visa och uppehållstillstånd från myndigheterna konkretiserades efter några månaders arbete. Det utmynnade i att ansökan ska innehålla tre viktiga delar: För det första vem personen är, en identitetskontroll. För det andra, varför personen ska vara i landet och för det tredje, var personen ska vistas och hur länge. Flera gånger dök det upp pass där giltighetstiden gått ut. Detta förvånade mig och gjorde mig irriterad. Hur kan detta vara möjligt? Dock är det lätt avläsbart och går att komma tillrätta med genom att alltid, alltid, alltid, med tjat och strikt order om att få se underlaget alltså passet innan ett godkännande. Det kanske kan vara förvånande med det tog mig mer än hundra ansökningar och flera månader att få ordning på denna till synes självklara regel. Den andra punkten var självklart fråga med tanke på säkerheten i landet men inte mer än så. Men jag såg flera anledningar till att frågan *varför* måste ställas och formellt dokumenteras. Den första var att om kompetens och kapacitet finns inom landet behöver företaget inte betala dyrt för hjälp utifrån. Om man behöver kompetensförstärkning utifrån ska också syftet med den besökande vara att överföra sin kunskap till någon lokal person. Ofta handlar frågan varför om tillit. Ur internationella bolags synpunkt har man ett annat förtroende för sina egna landsmän möjligen från en västerländsk kultur. Amerikaner vill hellre se en amerikan vid sin sida – eller möjligen någon annan västerlänning som visa att den kan engelska ordentligt. Urvalet av personer som uppfyller dessa krav och med tillägget någon lokal kännedom om situationen i landet, dess geografi och andra lokala faktorer som kan påverka arbetet har av förklarlig anledning ofta blivit någon med militär bakgrund. Det gör att lokalbefolkningen fräntas en i mitt tycke naturlig företrädesrätt till de arbetstillfällena som finns på en inte helt fungerande arbetsmarknad och att man fräntas rätten till den kompetens och att bygga egen erfarenhet som följer av arbetsmöjligheten. I den västerländska effektiviteten och kortsiktigt drivna vinstmaskineriet offrar man således en mer långsiktig rätt till utnyttjande av landets egna resurser, både kompetensmässigt och kapacitetsmässigt och den ekonomiska nyttan av de båda. Den tredje frågan om *var* och *hur länge* är kopplad till ovanstående delar i visumansökan och till säkerhetssituationen. Förutom att ansökan ska innehålla dessa uppgifter, infördes en regel på företaget att varje person med behov av visum ska ha en angiven lokal medborgare som kontaktperson så att man, om det visar sig nödvändigt, kan söka rätt på personen. Även detta visade sig vara ytterligt svårt att få gehör för, att det skulle vara ett villkor för att få ansökan godkänd.

Här följer en reflektion över vad ovanstående beskrivning av hantering av visumansökningar kan betyda och vad de olika yttringarna egentligen ger uttryck för. Jag vill inte påstå att denna reflektion på något sätt skulle vara en fullständig och fulländad beskrivning.

Att passet som identitetshandling, är viktigt råder det ingen tvekan om. Ingen ifrågasätter behovet av att passet visas upp men dess giltighet är man inte lika noga med. Dels är det naturligtvis mänskligt slarv inblandat i att ingen kontrollerar denna uppgift men det speglar också en attityd till vikten av det, dels till främlingen och dels attityden till sitt eget ansvar för uppgiften. Både dessa delar spelar in. Det finns en positiv syn på främlingar, det jag kallar främlingsvänligheten, kanske mer positiv än till den egna befolkningen, eller grannlänternas befolkning, de som bara kan klättra över gränsen via bergen eller gå över ett vattendrag som bildar gräns. Tilliten till de nära grannarna är i vissa sammanhang extremt låg. Det beror helt på

vem man är, eller snarare vems man är. Tillhörighet har alltså stor betydelse för hur man tas emot. Det har också koppling till den muslimska värdegrunden att som god muslim tar man emot ”främlingar”.⁷³

Det bristande förtroendet för grannländerna har under den närliggande historien påverkat vem man är lojal med och fått stöd av, har skiftat från tid till annan. Ett politiskt spel som det är omöjligt för en vanlig människa att förhålla sig till i kampen för överlevnad. Det har under långa perioder också varit oklart vem som är fiende och vem som är vän i omgivningen. Ryktesspridning, skapandet av sägner, intrigmakeri, dra snabba, förhastade och förenklade slutsatser, att kunna göra en höna av en fjäder och snabbt bilda konspirationer, är en väl utvecklad konststart bland Kurdistanens befolkning. Man kan dra de mest häpnadsväckande slutsatser av en liten, i mitt tycke obetydlig händelse, ofta fascinerande men i större och allvarligare sammanhang missledande och till och med farlig. En sorts gift i tillitens sköte. Vem kan man egentligen lita på? Ingen enda blir det enkla svaret men omöjligt att leva efter i ett sammanhang bland andra människor och för att utveckla och bygga ett hållbart samhälle.

Nästa del av visumansökan som handlar om det stora *varför*, alltså själva den praktiska orsaken för främlingen att begära ett uppehållstillstånd. Att över huvud taget ställa sig frågan varför har flera dimensioner. Dels kan det ju vara så att någon i maktposition bara bestämt. Har man ingen makt lyder man bara order och utför. Dels kan det vara så att man inser att efter alla de problem som varit i landet så behövs all hjälp, kapacitet och kompetens, som går att få. Med allt eget elände så är allt som kommer utifrån positivt. Möjligen med förbehåll för grannländerna såsom beskrivits tidigare. Men jag tror det finns ytterligare en faktor, en känsla av underlägsenhet, att man inte kan och ska säga nej eller ens ifrågasätta det makten och omgivningen erbjuder. En djupt rotad känsla av underlägsenhet som möjligen kan ha med det åtminstone tidigare diktatoriska ledarskapet att göra. Detta lever kvar i minnet och till och med frodas i vissa fall i den näring det kan få av den kvarvarande stamkulturen. En underlägsenhet gentemot politiska makthavare, ekonomiska makthavare, stamhövdingen och familjens överhuvud. Jag vill inte kalla det att man är kuvad, men åtminstone omedveten om detta beroendeförhållande som emellanåt får destruktiva konsekvenser.

Det är klart och klokt att konstatera att framförallt kompetens behövs och även kapacitet, åtminstone på kort sikt, men att inte ifrågasätta till vad och varför är att vara alltför undfallande. Lokal arbetskraft är mycket billigare. Detta är en nyttig och bra drivkraft.

Den mest problematiska delen av detta återstår. Nämligen om det skulle vara så att man i själva verket inte bryr sig, en lathet, ett överlämnande av både ansvar, befogenhet och aktivitet till någon annan. En sådan mentalitet finns och frodas i samband med uttrycket *In' sh Allah* – om gud vill. Man kan använda det för att uttrycka osäkerhet om läget och om morgondagen och annat. Men man kan också använda det för att komma undan, inte ta ansvar för vad som händer, inte behöva göra något, bara vänta och se. Som om det skulle regna manna från himlen, att de där utländska krafterna kan komma hit och fixa, att man egentligen inte bryr sig, inte orkar. Det kan vara förståeligt med hänsyn till historien i detta sargade land. En social fråga, en fråga om återhämtning. Detta blir alltså ett samhällsproblem som till största delen måste finna sin lösning i det civila samhällets aktörer. En stor uppgift för kulturlivet, religionen, föreningslivet, hälsovård, idrottsliv, trivsamt och engagerat utbyte av tankar och aktiviteter. Det handlar i mitt tycke inte nödvändigtvis om bistånd, helst inte, utan snarare ett utbyte nationellt och internationellt. Att få vara med på den internationella arenan är viktigt.

Den tredje och sista delen av denna reflektion handlar om hur det kommer sig att det inte alls var självklart att varje främling ska ha en besöksmottagare angiven i sin visumansökan. Det verkar som om man är mer kreativ på att komma på hur man ska komma runt den här frågan än att försöka förstå varför den kommit dit eller vad följderna blir om man inte har en

⁷³ Namli s. 5

besöksmottagare. Allt som kan öka ens arbetsbelastning är av ondo, så är det överallt. Andra faktorer som främlingsvänligheten gör att det kan vara svårt att se vitsen med att hålla koll på främlingen. Det handlar inte om att främlingen alltid ska ha en ledsagare, bara om att det ska finnas lokal förankring, en möjlighet att nå personen. Även om procedurer för visa inte skulle innehålla några regler för detta är det intressant ur andra aspekter, säkerheten, lokal anknytning och egen kontroll.

4.6 Sammanfattning

Kymlicka uttrycker att delade värderingar och en inspirerande historia bidrar till att underbygga solidaritet i en mångnationell stat men säger samtidigt att det är tveksamt om detta är tillräckligt.⁷⁴ För irakiska Kurdistan kan man anta att även om man förvisso inte har en odelat inspirerande historia så är man överlag stolt och tacksam för den självständighet man uppnått, att man med gemensamma krafter åstadkommit den. Det finns också en gemensam värdering i att det inte är rätt sätt att uppnå balans och stabilitet att inbördes slåss med vapen. Den framkomliga vägen är istället att trots svåra motsättningar anstränga sig att samarbeta och förhandla.

Om Peshmerga kan följande utgöra en sammanfattning

- Omtanke om lokalsamhället. Andan av samhörighet och för sociala kapitalet den duala nyttofunktionen – båda behövs. Det är hälsofrämjande och mentalt stärkande
- Utveckla tekniken och kunskaperna till en nationalsport. Använda bergen och naturen, det är också hälsofrämjande

Problemet med Asayish är en fråga för regionen och för hela landet att samordna och lösa. Människors rädsla är befogad i nuläget. Att bygga förtroende och nödvändigheten av ett system som för detta, är en politisk nyckelfråga.

Visumhanteringen visar på ett beroende och en tillit till internationellt bidrag. Det behövs

- en fortsatt och ökad interaktion med utlänningarna
- ett ökat ifrågasättande om nödvändigheten av utländsk arbetskraft
- ett ökat ifrågasättande om rutinerna, ordningen kring hanteringen av visa
- att helt ta över kontrollen och ansvaret för sin verksamhet och att lita till sig själva.

Det finns inslag av korruption i alla områden som här tagits upp som exempel, ofta dolt. Fokus på egen vinning i ekonomiska termer och makt. Balansen mellan de två duala nyttofunktionerna är viktig för stabiliteten. Mitt intryck är att variationen i tillit till landets institutioner är extremt stor. Det finns inget ”lagom” eller medelvärde. Det är detta man behöver eftersträva i första hand. I andra hand kan man arbeta med att höja det (sociala kapitalet) på institutionell nivå.

⁷⁴ Kymlicka, s. 201

5. Rätten till mark

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 17:

1. Envar har rätt att äga egendom såväl ensam som i förening med andra.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin egendom.

5.1 Historisk mark

Kartan över Kurdistan innehåller inte bara irakiska Kurdistan utan inbegriper också de andra delarna av Kurdistan, turkiska, iranska och syriska delen. Man identifierar sig alltså inte enbart som irakier utan också som en person som bor i Kurdistan, en egen nationalitet. Man behöver inte nödvändigtvis vara kurd för det. Även andra folkslag har bott i Kurdistan sedan urminnes tider.

Figur 3. Karta över Kurdistan med landsgränser.

Av alla de folkslag och etniska grupperingar som finns idag i irakiska Kurdistan och alla de olika kombinationer på anspråk på ägandeskap av mark och markanvändning, de maktstrukturer och historiska överenskommelser, muntliga som skriftliga, gör rätten till mark till en betydligt större fråga än enbart en resurs man kan köpslå med på en öppen marknad. Ett tidigare diktatoriskt styre och det system för markanvändning med en feodal stambaserad struktur i botten gör det omöjligt att inom överskådlig tid gå över till enskilt ägande på lika villkor för alla människor.

Mesopotamien, landet mellan floderna Eufrat och Tigris är vaggan för vår civilisations jordbrukande. ”Det var dock inte här utan på det iranska höglandet som det bofast levernet och veteodlingen uppstod. Detta skedde redan kring 8 000 år f.Kr. och jordbruket var bevattnades

direkt av regn, inte konstbevattnat som senare nere på slättlandet”,⁷⁵ det vill säga i Mesopotamien. Mellan det östliga iranska höglandet och det västliga Mesopotamien ligger alltså landet Kurdistan som en del av den bördiga halvmånen. Diamond ger en bra beskrivning av övergången från samlarfolk till brukande av mark och jordäggande.⁷⁶

5.2 Fördelning och ägande av mark

Utdelning av mark till familjer har skett inom KRG och det finns ett regelverk för detta. Eftersom bland annat kurder av tradition har ett nomadiskt levnadsätt. Det ställer krav även på rörlighet och löses inte av en individuell fördelning av mark. Något i stil med den svenska allemansrätten kunde vara ett sätt att tillgodose olika behov, speciellt i bergstrakter och icke odlad mark. Detta är redan vad som rent praktiskt sker för de IDP som befinner sig med sina djurhjordar i landet, även om det troligen är mera komplicerat att göra så mer långsiktigt och på ett reglerat sätt.

Rothstein ger ett exempel i samband med hans redogörelse för socialt kapital och andra sorters kapital:

att fysiskt kapital inte är ett självklart och enhetligt begrepp överallt. Ett stycke land blir inte fysiskt kapital förrän man har instiftat det rättsliga begreppet fastighet och skapat institutioner där denna tillgångs storlek, belägenhet och ägarförhållanden registrerats och erkänts. Det är först då man rättsligt kan fastställa ägarförhållandena som ett stycke land ... kan belånas eller säljas så att ägarna kan omvandla tillgången till kapital.⁷⁷

Ett framväxande civilt samhälle av fast boende i städer och byar samt mark för näringslivets behov, industrier, lager, kontor och butiker. Även annan användning av naturresurser har specifika krav på marktillgång, till exempel vattentillgång för att buteljera dricksvatten, mineraler ur bergen för att få råvaror. För allt detta behövs infrastruktur i form av vägar, ledningsnät för elektricitet, vatten och olja. Uppbyggnaden av detta sker i en rasande fart.

5.3 Förfogande över naturresurser

Den nyligen inledda exploateringen av olja kräver ytterligare en typ av regelverk för markanvändning, där även odlad mark ställs till förfogande. En kombination av enskilt ägande med allmänna behov och statligt ägande av de naturresurser som finns, främst olja, är alltså nödvändig. Detta är för befolkningen en ny företeelse som man inte med självklarhet accepterar.

I de koncessioner som KRG delat ut, specificerade landområden, ingår förutom en fördelning av de inkomsterna också överenskommelser om att göra insatser för uppbyggnaden av samhället, ett exempel är att bygga en ny skola. Vinsten av detta för lokalsamhället är dels att man snabbare får sina behov tillfredsställda, dels att dessa behov inte blir beroende av de affärsrisker som oljeexploateringen innebär. Man behöver inte vänta tills oljan är funnen och utvunnen med att till exempel bygga den nya skolan. På detta sätt tillförs irakiska Kurdistan både fysiskt kapital och socialt kapital i en snabbare takt än vad annars skulle vara möjligt.

Förutom det fysiska kapital som ligger i markäggande och nyttjande av det utgör, måste också hänsyn tas till miljöpåverkan på kort och lång sikt. Denna aspekt tas inte upp i den här

⁷⁵ Bonniers lexikon, 1997 band 13, uppslagsord Mesopotamien

⁷⁶ Diamond, passim

⁷⁷ Rothstein 2003, s. 113

uppsatsen men man kan ändå konstatera att på grund av det förtryck och den underutveckling som präglar stora delar av landet, sett ur ett industriellt och modernt samhällsbyggarperspektiv, blir det ytterligare en faktor att addera till de stora och snabba förändringar som är på gång. Samtidigt innebär det en stor potential att ta sådana miljöhänsyn som andra delar av världen fått som bakläxa att rätta till. Denna extra möjlighet ska komma landets egen befolkning till nytta i första hand men kan också ses som en möjlighet globalt, kanske en förhandlingsfaktor internationellt om den utnyttjas på rätt sätt.

Att behålla kontrollen över marktillgångar och andra naturresurstillgångar och att materialisera dem, är en stor politisk fråga. Därför finns en naturresurslag för KRG. Men saken kompliceras av att KRG är mer långtgående i detta än vad ledningen för staten Irak som helhet hittills accepterat. Det är inte enbart den stora frågan om Kirkuk och fördelningen av dess oljetillgångar som är uppe på den politiska dagordningen. Det osäkra läge som uppstått vid den senaste valutgången, 7 mars 2010, och problemen att få fram en ny regeringsbildning för Irak påverkar troligen också både sakfrågan och tidplan för genomförande och därmed möjligheter till återuppbyggnad och tillväxt.

Men att stå på marken i *English Village*, ett bostadsområde i utkanten av staden Erbil, är inte odelat positivt trots att området är nybyggd och modernt. För mindre än en mansålder sedan var här fullständigt livsfarligt att vistas. Området användes tidigare av diktaturens militärmakt. Kom man för nära eller fördes dit var det slutet. Minnena lever kvar och det sägs vara särskilt gott om råttor och skorpioner där numera.

5.4 Sammanfattning

Flera vitala samhällsfunktioner har behov av mark, upprätthållandet av säkerheten, infrastruktur och husbyggande, samhällsfunktioner som vård och omsorg, skola, sport, naturliv och rekreation liksom ett inhemskt fungerande näringsliv med internationellt utbyte.

Som jag ser det söker man alltså hitta en lämplig avvägning mellan att bygga ett institutionellt socialt kapital, att fördela tillgångar och resurser på ett optimalt sätt men utan att tappa vare sig den säkerhetsmässiga eller den politiska kontrollen. Rätten till eget handlingsutrymme och demokratisk påverkan måste kombineras med de möjligheter som rätten till egen mark och nyttjanderätt ger. Fysiskt kapital i form av materiella tillgångar och socialt kapital måste samverka eftersom de är beroende av varandra. Detta är tydligt när det gäller rätten till mark.

6. Rätten till deltagande i det internationella samfundet

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 2:

...Ingen åtskillnad må ... göras på grund av den politiska, juridiska eller internationella ställning, som intages av det land eller område, till vilket en person hör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

artikel 28: *Envar har rätt till en social och internationell ordning, i vilken de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, till fullo kan förverkligas.*

6.1 Kurdistans internationella placering, politik och utbyte

Den internationella omgivning som nuvarande irakiska Kurdistan befinner sig i, både territoriellt och politiskt, har varit och är ytterst komplicerad. *Kurdistan, landet som icke är*, beskriver väl denna komplexitet, men jag avser inte gå in på detta område, varken politiskt eller territoriellt utan hänvisar till Karlssons redogörelse.⁷⁸

Beroendet och utbytet med grannländerna, främst Turkiet och Iran, men även Syrien är stort i flera viktiga avseenden; livsmedelsförsörjning, transporter och annan infrastruktur samt kulturellt mellan folken. Familjer och stammar finns spridda och har anknytning till varandra. Dessa länder utövar därmed också politiska såväl som ekonomiska påtryckningar och utgör därmed ett samspel med främst KRG avseende den kurdiska regionen av Irak. Även de forna kolonialmakterna Storbritannien och Frankrike samt USA har inflytande som märks i landet.

Irakiska Kurdistan riktar mycket av sin uppmärksamhet och sina insatser, utöver USA, mot Europa när det gäller sin ekonomiska strävan att bygga ett bra framtida samhälle. Men detta utesluter inte användning av arbetskraft och kompetens från Pakistan, Indien och andra delar av Asien, samt handelsutbyte med arabvärlden. Mitt intryck är att man trots detta baserar mycket av uppbyggnaden av det civila samhället efter västerländska mått och att Sverige i detta har potential att spela en stor roll. Dels på grund av att Sverige har ett gott rykte i dessa delar, dels grundade på att många irakier har erfarenhet från Sverige och att svenskar har stora möjligheter att knyta kontakter med Irak och Kurdistan via de irakier som finns i Sverige, eller att resa till irakiska Kurdistan för att själva se och förstå. Det finns alltså en god chans för utbyte mellan Sverige och irakiska Kurdistan just nu.

6.2 Identitet ur internationell synvinkel

Människor härstammande från irakiska Kurdistan finns spridda över hela världen och har därmed mycket olika uppfattning både om sin egen identitet och tilliten till hemlandet Kurdistan. Skillnaderna mellan förhållandena inne i Kurdistan och utanför blir mer uppenbara om man vistats i båda världarna. Nedan följer några vardagliga exempel.

Exempel 1 - Mobiltelefonäckning. Jag söker information på operatörens hemsida, i det här fallet Tele2. Irak finns inte med på listan av länder. Ringer operatören och frågar om mitt abonnemang kommer att fungera i Irak, men man vet inte. Några samarbetsavtal med teleoperatör i Irak finns inte. Men mobiltelefonisystemet kom till Irak 2003, alltså fem år tidigare. Jag gör ett nytt försök med Tele2 i februari 2010 och frågar om mitt mobila bredband kommer att fungera där. Information fanns inte på internet och ingen visste vid telefonkontakt.

⁷⁸ Karlsson, passim

Exempel 2 - Skicka post. Det finns inga postadresser i irakiska Kurdistan. Man kan på svenska Posten lämna in och skicka paket till Irak men ingen vet hur det tas emot i Irak om det kommer fram och var det hamnar. I Irak får man ringa runt och fråga på postkontoren om och var paketet finns någonstans. Mitt paket kom faktiskt fram, men det tog tre veckor. Vill man vara helt säker är man hänvisad till att använda dyra företagstjänster som FedEx, DHL eller det lokala Pelepost och i princip personlig överlämning av försändelsen.

Exempel 3- Ekonomiska transaktioner. Kontanter används nästan uteslutande för alla ekonomiska transaktioner. För större belopp används US dollar och för mindre irakiska dinar. Att köpa och betala varor och tjänster över internet, tjänster i mobiltelefonen eller med ett bankkort inte är möjligt. Att få varorna levererade hem till sig är mer eller mindre omöjligt. Den här bristen på en sammanhängande infrastruktur gör det svårt och krångligt att handla. Det bidrar också till att skapa många mellanhänder som också vill ha sin del i affären.

Med de här exemplen vill jag belysa att Irak och specifikt Kurdistan inte ses som en jämbördig spelare och ”kamrat” på den internationella arenan. Varje land eller varje nationalstat har sin speciella plats men för Kurdistan finns oftast ingen plats alls. Ignoransen är utmärkande och detta har varit och är kurdernas och flera andra folkslags kamp sedan länge och det blir än mer tydligt med nutidens alla kommunikationshjälpmedel via internet.

Irakierna själva skämtar om sin situation. Man företräds ofta av andra. Av journalister, av ockupationsmakten USA (CPA), av NGO:er i sociala sammanhang, et cetera. Detta beror säkert till viss del på bristen på organiserade institutioner inom landet som kan fylla den uppgiften. Men det förefaller också som om andra tar sig uppgiften att företräda landet. En annan vändning det ännu oftare tar, är att man inte är representerad alls, att man inte finns med. Det räcker att göra en enkel sökning på internet inom nästan vilket område som helst så blir det svårt att hitta vad som gäller för Irak.

6.3 Medias betydelse för attityder och identitet

Media utgör en oerhört stark maktfaktor i de allmänna attityder som finns utanför Irak. Detta i kombination med den komplexa politiska situationen gör det naturligtvis svårt att ge en rättvisande bild av landet Kurdistan utifrån. Men jag anser att detta inte försvarar det ”dåliga rykte” som Irak och även Kurdistan har i Sverige. Sverige, en i vårt eget tycke upplyst nation borde veta och framförallt förstå bättre. Media underblåser stämningar och politiker drar nytta av det i sina mera propagandainriktade budskap. Skrämselpropaganda.

De människor som nu befinner sig i andra delar av världen har ett arv de bär med sig som inte nödvändigtvis överensstämmer med den bild som förmedlas av Irak, via media och kommer andra människor till del.

Irak som ord och som land förknippas med ondska, den alltigenom dominerande bilden media förmedlar internationellt. Även om motivet för detta enbart skulle vara att använda Irak som ett varnande exempel, vilket knappast förefaller troligt, så är det illa nog och rent förskräckligt för den som är det minsta intresserad av att återupprätta landets status i internationella sammanhang. Det förefaller som om man föredrar att välja bort Irak om man kan, hellre än att vara inkluderande. Denna ignorans och aktiva exkludering innebär rent praktiskt ett i många sammanhang förnekande av dess existens och därmed dess folk.

6.4 Internationella samfundets syn på och behandling av Irak

Det förefaller mig som om företrädare för det internationella samfundets syn och behandling av att Irak de facto INTE är inneslutet i alla hänseenden och på samma sätt som andra stater i det internationella samfundet motiveras av att man inte vill, inte kan eller inte vågar ta sig an problemet. Denna attityd kan enbart till en viss del förklaras av USA:s ingripande, intervenering och upprättande av CPA. Det ankommer på betydligt fler parter världen över att i kraft av sin vilja, initiativförmåga och makt ta sig an uppgiften att innesluta även Irak i den internationella sfären. Inneslutning är bättre än uteslutning i försöken att få landet på fötter igen.

För Irak, att på lika villkor som andra stater delta, i till exempel World Trade Organisation (WTO) eller andra internationella organ är inte möjligt ännu. Att känna sig som irakier är inte alls lika enkelt som att vara amerikan eller svensk. Både identiteten och tillhörigheten är mer komplicerad. Rätten till en egen stat som Irak är accepterad men har inte den typ av förankring och självklarhet som ett Sverige eller ett USA har. Bygget av en federation med omfattande lokalt självstyre är intressant, om än ingen enkel lösning. Det kommer inte att fungera ”av sig självt”, men goda förhoppningar finns och det finns stor acceptans av den mångfald man de facto lever i. Rätten till landet och dess mark är sammanflätad med stamsamhället och kan inte enbart betraktas som en individuell rättighet. Det familjen eller snarare släkten äger och var familjen kommer ifrån geografiskt är ett totalt mansdominerat ämnesområde. Tillkommer den vanliga konflikten mellan ett nomadiserat liv och ett fastboende liv. Möjligheten att delta på lika villkor och än mindre driva och påverka frågor av internationell karaktär finns inte. Man har inte det förtroendet, den tilliten internationellt som krävs. Så när vi i Sverige slår oss för bröstet på hur duktiga vi är inom ett antal områden internationellt, till exempel musikindustrin, IT, klimatfrågor och mycket mer, kan detta snarare motverka än medverka till att få irakier att känna delaktighet och faktiskt ha ett deltagande i det internationella samfundet.

Sammantaget skulle resultatet bli att de rättigheter som man som svensk eller generellt som västerlänning tar för självklara, inte finns för irakier. Begrepp som demokrati och mänskliga rättigheter får en annorlunda innebörd, liksom också andra viktiga begrepp som ledarskap, maktfördelning, ägandeförhållanden och möjligheter att påverka och leva sitt eget liv.

7. Sammanfattning

Efter de tidigare kapitlens redovisning av exempel och reflektioner kring mina erfarenheter i irakiska Kurdistan, följer nu en diskussion kring vilka slutsatser man kan dra av detta. Först en inledning och därefter en fördjupning med avseende på de två utgångspunkterna i socialt kapital och mångkulturellt medborgarskap. Därefter sammanfattar jag ämnet för uppsatsen och återkopplar de inledande frågeställningarna till uppsatsens titel.

Rädslan för konflikter och nya svek nationellt och internationellt, lever kvar. Mentaliteten i stamsamhällets maktfördelning lever kvar. Uppdelningen i separerade liv för kvinnor och män är kvar, kanske den till och med blivit förstärkt. Och minnena finns kvar, inte minst i demografisk fördelning och fördelning av markägande och resurser.

I kapitel fyra har jag redogjort för tre institutioner. Det är Peshmerga, Asayish och hantering av visum. Valet av dessa tre beror främst på min egen erfarenhet och kontakt med dem. Jag tror dock att delar av det jag beskriver kan generaliseras till att gälla många slag av verksamheter i de institutioner som finns i irakiska Kurdistan (KRG). Den brist på ordning och struktur samt inverkan av det diktatoriska styret är närvarande i många andra delar av den pågående uppbyggnaden och restaureringen av samhällsapparaten. Vid en restauration ska många delar av det gamla bevaras samtidigt som man måste ge plats för utveckling. Exemplet med hanteringen av visa är endast ett exempel på att man behöver bygga fasta stabila och pålitliga institutioner inom samhällsförvaltningens områden. Transparens och kontroll är nyckelord i sammanhanget. Arbetet med detta pågår, tilliten och förtroendet på institutionell nivå är beroende av detta. Den anda som Peshmerga står för sammanhållning, stolthet och omsorg om andra ska bevaras medan dess fysiska kraft och styrka kan kanaliseras i andra aktiviteter kanske kampsport som ett tänkbart förslag. Varför inte deltagande i kampsportevenemang på internationell nivå? Utvecklingen av japanska samurajer kan vara förebild för Peshmerga. Den svaga rättssäkerhet som Asayish i nuläget svarar för behöver få gemensamma kontrollerade former där rimliga möjligheter till insyn finns.

Framförhållning och förmåga att planera, strukturera och dokumentera är svag, ibland obefintlig. Inte bara den fysiska avsaknaden utan också förståelsen för behovet/värdet av det.

Jag menar att detta kan förklaras av landets nutidshistoria, dels fanns inte förutsättningarna, mat för dagen går före, dels måste det vara en del i strategin för överlevnad när en tidigare illvillig statsapparat härjar. Befolkningen i Kurdistan har upplevt både svek från andra stater och illvilja från den egna staten. Det bör påpekas att detta tillhör nutidshistorien vilket gör att det är självupplevt av dagens befolkning och inte enbart en berättad historia. Dessa aspekter påverkar dagens förhållande och bristen på framförhållning. Jag utesluter inte heller att österländsk mentalitet i botten har påverkan, att leva för dagen rätt och slätt.

7.1 Socialt kapital på Kurdiska

En ansats från början i arbetet med uppsatsen var att eventuellt komma fram till ett sätt att mäta socialt kapital, åtminstone någon sorts jämförande mätning. Det har inte varit möjligt vilket framgår av nedanstående redovisning.

Sociala nätverk fungerar och ser annorlunda ut i olika delar av världen. Österlandet är annorlunda än västerlandet. Mellanöstern som inbegriper Irak och irakiska Kurdistan har inte tradition av folkrörelser och ideella organisationer som i väst och som är speciellt fast rotad i Sverige. Man har ett annat socialt mönster, dels i stamsamhällets traditioner och det nätverk som stora familjer innebär, dels i den egna tradition som ett i huvudsak muslimskt samhälle erbjuder. Det är inte möjligt att göra en djupare analys av detta i den här uppsatsen.

Den första aspekten, stamsamhället, kan jämföras med det som Rothstein beskriver i termer

av förutsättning för byggande av socialt kapital.⁷⁹ Att man känner varandra och har en långsiktig relation kan i Kurdistan jämföras med släkterrelationer mellan individer i någorlunda samma ålder. Åldern har betydelse dels för att man har en gemensam referensram om man är av samma generation men framförallt för att man ska kunna ha en livslång eller åtminstone varaktigt lång relation värd att bygga sitt sociala kapital på. Med de stora familjer och släkter som funnits och fortfarande finns i kombination med att man snarare som regel än undantag gifter sig inom detta sociala nätverk borgar för en stark koppling. Storleken på släkterna och stammarna gör att de trots allt kan erbjuda både ett stort nätverk och en relativt stor frihet i valet av vem man vill knyta närmare band med, yrkesmässigt likväl som privat och i ett äktenskap.

Jag ställer mig tveksam till Rothsteins påstående i sin jämförelse med fysiskt kapital, att socialt kapital inte skulle vara mer beständigt och inte slitats ner efterhand som det används.⁸⁰ Dels kan sociala relationer och tillit mycket väl ta slut eller ändra karaktär. Dessutom bygger det på personers fysiska närvaro, det är mycket personligt först och främst på individnivå. Om den ena parten flyttar, byter jobb, går i pension eller dör så reduceras det sociala kapitalet. Men individnivån påverkar även den kollektiva, samhällseliga nivån, speciellt i en kultur med starkt rotad hierarki, hjälte dyrkan och/eller auktoritetsberoende.

Rothstein pekar på att situationen i sig har betydelse för hur man kan komma fram till gemensamma beslut. Den eller de som påverkas måste ha rätt att delta i beslutet. Detta benämns som *deliberativ demokrati*.⁸¹ Vi måste vara beredda att lyssna och ta till oss från andra om motsvarande vilja finns hos den andre. Ett mycket talande uttryck som Rothstein lånat från Jan Teorell och som jag också lånar; Det handlar om ”lika rätt att vara med och bestämma sig”. Det finns utrymme för ömsesidighet i detta och jag tänker att man kan koppla det till de olika nivåerna, individuellt och institutionellt i stamsamhället, lokalsamhället och regionalt. Här skiljer Putnam på överbryggande och inbundet socialt kapital.⁸² Denna modell borde kunna tillämpas också på ett tidigare stamsamhälle, där Putnam menar att de överbryggande delen skulle vara en tillgång för samhället. Men jag menar att även den inbundna delen kan utgöra en tillgång och en grund för utveckling i ett tidigare stamsamhälle om den används på rätt sätt.

Tillit innehåller en komponent om den andres, motpartens framtida pålitlighet och ett moment av risktagande.⁸³ Men det återger ett långsiktigt tankesätt som inte är tillämpligt i en akut livshotande situation. Den argumentation kring tilliten till yttre och institutionella organisationer håller inte i en situation av lokal och livshotande konflikt. Då krymper horisonten och det enda man då förlitar sig till är den egna stammen, släkten. Denna slutenhet i olika grupperingar är en uppgift för de gemensamma statliga institutionerna att överbrygga.

Tillit och förtroende kan inte byggas på enbart individuell och folkrörelsenivå utan det krävs också tillit till institutioner på regional och statlig nivå.

Jag reserverar mig emot Rothsteins påstående att socialt kapital inte kan köpas.⁸⁴ Karriär, bevis på tidigare åtaganden och referenser är den valuta med vilken man köpslår om socialt kapital. Och precis som Rothstein påpekar kan man också investera i socialt kapital.⁸⁵ Investeringen består framförallt i tid att bygga och vårda sina relationer och därigenom bygga upp tillit och förtroende hos den andre.

Det finns enligt Rothstein belägg för att individer kan öva upp sin förmåga att bedöma andras pålitlighet.⁸⁶ Då måste det också finnas en möjlighet att i släktleden hitta sätt att

⁷⁹ Rothstein 2003, s.95–116

⁸⁰ Rothstein 2003, s. 113

⁸¹ Rothstein 2003, s. 85

⁸² Rothstein 2003, s. 111

⁸³ Rothstein 2003, s. 111

⁸⁴ Rothstein 2003, s. 113

⁸⁵ Rothstein 2003, s. 113f

⁸⁶ Rothstein 2003, s. 114

överföra den förmågan från en generation till nästa, förutsatt att detta är en accepterad och använd del av traditioner och bildar sedvänja.

Trots en våldsam närhistoria, ett splittrat och handlingsförlamat världssamfund tycks omsorgen om familjer liksom tilliten till varandra snarare öka än minska. Ett ekonomiskt och politiskt förfall behöver alltså inte dra med sig ett socialt eller moraliskt förfall med automatik.

7.2 Ett mångkulturellt Kurdistan

Kymlickas redogörelse för minoritetsgruppers önskan om inre restriktioner och yttre skydd är relevanta. Yttre skydd är önskvärt och ett rimligt krav medan inre restriktioner, ofta motiverade av traditioner och sedvänjor att förtrycka till exempel kvinnor i olika situationer, inte kan accepteras ur ett modernt människorättsperspektiv. Kymlicka tar upp en initierad diskussion kring vilken rätt man kan anses ha och vilket ansvar för andra grupper man tar på sig för att intervensera i frågor inom en annan grupp. Ingen fördjupning av den här diskussionen görs i uppsatsen av utrymmesskäl även om det skulle kunna vara en del av avsnitt 6.2 i den här uppsatsen.

De folkslag som inte haft den inbyggda förmågan till överlevnad, som jag uppfattar som naturlig och en del av deras identitet, har helt enkelt försvunnit. Som exempel nämner jag det isolerade Tasmaniens urbefolkning och Amazonas ursprungsbefolkning. Naturligtvis finns det andra faktorer som spelat in i att dessa folkslag utrotats eller kraftigt begränsats. Diamond ger en intressant redogörelse kring tidigare skeden i mänsklighetens utveckling.⁸⁷ Eftersom utrotade urbefolkningar inte kan föra sin egen talan är det svårt att utifrån detta säkert veta och ännu mindre förstå deras strategi för överlevnad, strategier som bevisligen inte hållit måttet. Ett mer närstående bevis för hur en alltför välvillig inställning till omgivningen är yezidi-kurderna i Irak. De har i likhet med andra kurder utsatts för omänskliga övergrepp och förefaller ha varit ur stånd att försvara sig. De förlitar sig till vad som kanske kan kallas ”guds försyn”. Det är inte tillräckligt, vare sig historiskt eller i modern tid, och troligen inte i framtiden heller.

Kymlicka problematiserar religionsfrihet kontra statsreligion och åtskillnaden mellan kyrka och stat som modell.⁸⁸ Enligt denna uppfattning är etnisk identitet liksom religion något som människor bör ha frihet att uttrycka i sina privatliv men som inte angår staten. Detta beskrivs också som ”välvilligt förbiseende” och Kymlickas slutsats är att detta inte är tillräckligt som förhållningssätt hos staten för att tillgodose rimliga krav på hänsyn och skydd för nationella minoriteter.⁸⁹ Detta bildar utgångspunkten för Kymlickas fortsatta diskussion kring grupprelaterade rättigheter och stödjer därmed tanken på grupprepresentation faktiskt behövs, alldeles speciellt i fallet med en mångnationell stat som Irak. Av resonemanget framgår att utebliven grupprepresentation för ursprungsbefolkningar till exempel genom att det egna språket inte erkänns och får användas i offentliga sammanhang, inte nödvändigtvis tar död på en specifik etnicitet eller särart. Det finns flera exempel att överlevnaden är enormt stark. Men denna metod leder under alla omständigheter till ökade motsättningar inom ett samhälle. Förr eller senare leder detta kanske till väpnad konflikt. Jag delar Kymlickas åsikt i detta och stödjer också åsikten att öppna konflikter reducerar, eller i värsta fall, suddar ut det sociala kapitalet på en kollektiv nivå som en fungerande demokrati är beroende av.⁹⁰

Samarbete byts ut mot kortsiktig egennytta då överlevnadsinstinkten tar över. Det går före försvaret av en allmän samhällsordning. Jag menar att den här drivkraften har visat sig vara

⁸⁷ Diamond s. 53–66

⁸⁸ Kymlicka s.11

⁸⁹ Kymlicka, passim

⁹⁰ Kymlicka, s.187f

stark genom historien. Ett folkslag som kurder har en egenskap att självt försvara sig som nationell minoritet, "Peshmerga-andan".

Åtskillnad mellan stat och etnicitet kan enligt Kymlicka ses som en allmän regel, även om undantag finns. Tillfällig positiv särbehandling har i flera fall utgjort ett sätt att skynda på utvecklingen mot ett samhälle med "färgblinda lagar".⁹¹ Men jag anser att en utveckling mot ett sådant samhälle inte är önskvärd, åtminstone inte i alla lägen. Det verkar finnas en oförmåga att ta ställning, passivitet och kanske till och med ett outtalat avståndstagande till etnicitetens betydelse i uttrycket "färgblint samhälle". Uttrycket kan endast ses i ljuset av rasism men färgblindhet blir då enbart ett handikapp, att man faktiskt inte på riktigt ser vad som händer. Det avhjälper inte problemet utan riskerar tvärtom att förvärra det.

Ett i grunden mångkulturellt, mångnationellt och mångnationellt samhälle ska, och bör innesluta alla färger, se det som en rikedom och använda sig av det.

Kymlicka tar upp den amerikanska föreställningen som ett exempel på en konstitution blind för etnicitet och argumenterar sedan mot denna som inte nödvändigtvis tillämplig på andra länder.⁹² Jag delar Kymlickas åsikt, specifikt med avseende på situationen i Irak. Dessutom finns det risk för en alltför stor påverkan från de för amerikaner invanda normer och värderingar, medvetet eller omedvetet, vid uppbyggnaden av ett fungerande styre i Irak. Denna risken kan dock inte läggas enbart USA till last såsom aktiv part i landet, utan också andra länders passivitet i frågan.

Med tiden har det blivit uppenbart att de allmänna mänskliga rättigheterna baserade på individuella rättigheter inte är tillräckliga. Konstruktiva sätt att skydda minoriteter från kulturella och etniska orättvisor fattade på grundval av majoritetens uppfattning, medvetet och omedvetet. Minoriteter behöver en egen röst antingen i form av självstyre eller genom egen representation. Även om den politiska makten i Irak historiskt sett inte varit baserad på förmåga att använda varken majoritets- eller minoritetsbeslut och att erbjuda en handlingskraft utifrån detta, måste man nu för framtiden beakta dessa frågor. Detta för att kunna konstruera och stadfästa en statsapparat som tar hänsyn till den mångnationella stat Irak i grunden är, och sedan urminnes tider är. De människorättsliga principer som FN:s allmänna deklaration ger måste, anser jag, kompletteras med minoriteters grupprättigheter. Kymlickas ansats för detta kan bilda en utgångspunkt.

Man kan inte enkelt dra ett streck över de övergrepp som gjorts av staten Irak och de svek som befolkningen i Kurdiska delen av Irak blivit utsatta för, och för all del även i de andra tre staternas kurdiska delar, när framtida arbete med att säkerställa minoriteters rättigheter genom att hänvisa till de konventioner som finns inom ramen för FN-systemet. Det är inte tillräckligt för att återställa fredlig samexistens bland den mångfald minoriteter som finns i det irakiska Kurdistan, i det större Kurdistan som innefattar de områden hörande andra stater.

⁹¹ Kymlicka s.68

⁹² Kymlicka s.15f

7.3 Slutsatser och återkoppling till uppsatsens fyra frågeställningar

- 1) Socialt kapital är en användbar och nyttig ansats för att studera och arbeta med utvecklingen i irakiska Kurdistan mot en samhällelig kultur byggd på mellanmännisklig tillit. Den komplexa språkfrågan, de olika språkens utveckling och användning är både ett problem och en möjlighet. Språk är ett viktigt verktyg för byggande och formande av tillit och förtroende.
- 2) Identiteten är starkare än ”prestation” och måste tas hänsyn till. Det här leder till att socialt kapital är minst lika viktigt som fysiskt kapital i uppbyggnaden av ett nytt styre och ett hållbart medborgarskap.
- 3) Socialt kapital fungerar annorlunda i olika delar av världen, i Mellanöstern, i Asien, i irakiska Kurdistan, än i västvärlden, Sverige och USA. Mångfalden är och har varit närvarande i irakiska Kurdistan. Begrepp som integration och segregation får inte samma betydelse utan beror istället på var man befinner sig. Att driva frågor om ”medel” och ”lagom” bör övervägas, till skillnad mot att i ett samhälle som redan har stor varians och skarpa ytteligheter skapa ännu mer splittring.
- 4) Duala nyttofunktionen som Rothstein tar upp är användbar för att studera egennyttig nyttomaximering och individualism och ställa det mot drivkraften för korruption och maktbegär.
- 5) Gruppdefinierade rättigheter är en intressant ansats för att bygga ett hållbart, fredligt och rättvist Kurdistan.
- 6) Identitet är kopplad till den mark människan beträder och var man kommer ifrån. Den är hårt kopplad till och med tas för given i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Trots detta är det ingen självklarhet för landet Kurdistan och inte heller för dess invånare.

Människor avgör vem de vill dela ett land med genom att fråga vem de identifierar sig med, vem de känner sig solidariska med.⁹³

Det är en viktig fråga för en människas identitet vilket land hon kommer ifrån, fosterlandet, och vilket land hon tillhör, hemlandet.

Det vore intressant att återskapa de förutsättningar som förvisso en gång måste ha funnits om inte för historiskt tacksamhet mot oändligt många generationer bakåt, vår kunskaps vagga, så för de naturliga förutsättningarna som finns här och satte igång vår civilisations utveckling. Synen på, och förhållningssättet till mångkulturellt medborgarskap är en uppgift både lokalt, nationellt och internationellt att fördjupa sin kunskap i. Detta dels för att bättre förstå de mekanismer och problem det kan medföra men framförallt för att förstå och tillvarata de möjligheter det kan ge. Mångfald berikar.

- Inte alla sociala nätverk har en positiv inverkan på det sociala kapitalet, varken på individuell eller kollektiv nivå.
- Om en individ är aktiv i frivilliga organisationer eller nätverk så är det inte säkert att

⁹³ Kymlicka s. 201

det är just detta som genererar ett ökat socialt kapital i form av mellanmänsklig tillit.

Socialt kapital är i första hand beroende av människors tillit till varandra. Men tilliten till staten, makten spelar in. Man kan inte ta för givet att den uppfattning vi i väst har om demokrati är den enda maktkonstellation som skapar tillit och därmed ökat socialt kapital. I ett samhälle av stammar är tilliten mellan människorna oerhört stark. Den tilliten är inte uppbyggd av demokrati utan snarare av ärvda maktstrukturer. En sådan maktstruktur behöver inte med automatik innebära att mellanmänsklig tillit är svagt utvecklad. Det kan till och med vara tvärtom. Både inom stammen och i förhållande till andra stammar och utvidgad till att omfatta alla individer i ett folkslag. Då uppstår problem med den beskrivna teorin om socialt kapital. Inte med Putnams grundläggande teori men med den slutsats som Putnam och andra drar av resonemangen kring socialt kapital. En hög nivå av socialt kapital kan inte kopplas direkt till en väl fungerande demokrati.

Det kan vara så att ett yttre hot som en konfliktfylld och opålitlig omgivning har byggt upp ett alltför högt socialt kapital. Detta kan motverka en demokratisk process snarare än påskynda den. Orsak och verkan förefaller oklart med det perspektivet.

Jag ställer mig frågande till om de slutsatser som Rothstein och Kumlin drar i svenska studier,⁹⁴ att personliga erfarenheter av selektiva behovsprövade välfärdsinstitutioner reducerar mellanmänskligt kapital generellt sett. Man gör inte heller anspråk på att det skulle kunna generaliseras dem till vilket samhälle som helst. Att en större utbredning och mängd av denna typ av erfarenheter är en troligare grund för en utbredd misstro mot landets styre, oavsett formen av styre. Det kan riktas mot en diktatur likaväl som mot en demokrati. Förmågan att fatta beslut som upplevs som rättvisa handlar inte enbart om huruvida statsapparaten är demokratisk eller inte. Den lojalitet och tilltro till den svenska nationalstaten som majoriteten svenskar känner kan bero på mättnadsgraden hos välfärden. Det är inte många som utsätts för negativ behovsprövning där mättnadsgraden avseende välfärd är stor.

Jag drar slutsatsen att det sociala kapitalet i irakiska Kurdistan är högt, kanske lika högt som i Sverige, men att mättnadsgraden avseende välfärd är lägre. Avseende kriminalitet är det svårt att bedöma; den ekonomiska brottligheten, skattefuskar och liknande i ett land som saknar fullständig lagstiftning i många avseenden. Om lagar finns är de antingen föråldrade, kontrollapparaten inte på plats eller så är tilliten till det gamla systemet så låg att det inte har någon större verkan. Men den mellanmänskliga tilliten, att lita på släkten, grannar och sin stamtillhörighet är fortfarande mycket stark.

Definitionen av begreppet socialt kapital och vilka faktorer som bör beaktas behöver ytterligare utvecklas och anpassas till den kontext de används i. Då kan det förhoppningsvis tjäna som ett mycket värdefullt verktyg i samhällsutvecklingen. På samma sätt som pengar, fysiskt kapital, utgör ett viktigt medel för utbyte av varor och ett instrument för samhällsutveckling. Socialt kapital kan överleva och kanske bidrar det snarare till överlevnad, även under till synes mycket ogynnsamma förhållanden. Detta förefaller gälla för ett land med en utvecklad samhällelig kultur, etablerade institutioner och en stark vilja till sammanhållning.

Betydelsen av ett irakiskt medborgarskap som identitetsskapande begrepp kan och bör ökas. Det sociala kapitalet som finns i irakiska Kurdistan, bygger inte i någon högre grad på att man är medborgare i Irak.

Irak och irakiska Kurdistan är inte någon nationalstat även om nationalismen knyts mycket starkt till Kurdistan. En förhoppning finns att man i rimlig tid kan bygga en fredlig och välmående mångnationell irakisk stat. För att åstadkomma det behöver man ha en sammanhållning baserad på en stark en gemenskapsskapande faktor. Varför skulle inte denna faktor kunna byggas runt det uppenbara i att tvåflodslandet och de berg varifrån dess vatten

⁹⁴ Rothstein, Bo & Kumlin, Staffan 2001, "Demokrati, socialt kapital och förtroende" Artikel, s 58, Rothstein 2003 s. 192, s. 194

rinner och en gång var basen för civilisationens vagga, kunna bli just den sammanhållande gemenskapsskapande faktorn igen? Detta i kombination med liberala värderingar som individuell frihet, rättvis fördelning av resurser och allas medverkan. Att nyskapa och återupprätta ett nytt Hammurabis lag⁹⁵ byggt på både gamla och nya principer i en genomarbetad blandning.

De grupprelaterade rättigheter som Kymlicka tar upp är relevanta och bör beaktas i den pågående processen att forma en fungerande federation i Irak liksom ett fungerande regionalt styrelseskick i irakiska Kurdistan.⁹⁶

Att inte tillåta en grupp dominera de andra grupperna, det som skedde när man lät araberna ta över under 1930-talet, utan som Kymlicka uttrycker det söka åstadkomma en jämlikhet mellan grupper och frihet och jämlikhet inom grupper.⁹⁷

Man måste också se upp med tendenser att varje grupp förtrycker sina egna medlemmar, såsom många gånger sker med kvinnor eller yngre och äldre medlemmar av grupper. Inte heller i ett stamsamhälle ge vissa utvalda individer utökade privilegier och makt enbart baserat på deras rangordning.

Omvärldens syn på Irak har betydelse för möjligheten till deltagande i globalisering och internationellt utbyte. Detta gäller såväl handel och kommersiell utveckling, som tillgång till de förnödenheter som landet självt inte kan producera samt möjligheter att använda egna naturresurser och exportera överskottet.

Det gäller likaväl för social utveckling som utbildning och pedagogik som sjukvård, annan omvårdnad och inom kultur och fritid. Utbyte är en nyckelfråga, studentutbyte, deltagande i WTO och Olympiska Spelen (OS), samt rätt att kunna resa till internationella evenemang.

Alla de fyra områden som tagits upp i uppsatsen är relevanta i förhållande till uppsatsens huvudrubrik, rätten till ett eget land. Förhållningssättet till vissa aspekter är specifikt för de förutsättningar som råder i irakiska Kurdistan, dess befolkning och nutiden medan andra aspekter kan gälla generellt för andra landområden, andra folkslag, och i en annan tid.

7.5 Områden att studera vidare och fördjupa

- Att som tidigare nämnts sätta begreppet socialt kapital i en annan kontext, den österländska. Kanske kan de bevarade resterna av historieberättande, folksagorna ”Tusen och en natt”, vara en vägledning.
- En fördjupning i spelteori såsom antyds av Rothstein kunde också vara intressant mot ljuset av en österländsk begreppsvärld.⁹⁸
- Studier av tilliten till institutioner av den typ som beskrivs av Rothstein men anpassade till rådande förhållanden i irakiska Kurdistan för att dels bättre förstå skillnader i österländska och muslimska samhällen, dels kunna kvantifiera den pågående snabba utvecklingen.
- Kopplingen mellan moderna företeelser i socialt nätverkande, till exempel *Facebook* kan återspegla en egen variant på socialt kapital. Men det är än så länge enbart den kvantitativa delen som mäts i antalet vänner/kontakter. Den kvalitativa komponenten av socialt kapital kan kanske i en framtid även den bli mätbar på *Facebook* eller i liknande verktyg.

⁹⁵ Hammurabis lag är den mest kända forntida lagtexten från Babylon och det forna Mesopotamien

⁹⁶ Kymlicka s. 35, s. 206ff

⁹⁷ Kymlicka s. 207

⁹⁸ Rothstein s. 105f

7.6 Rätten till ett eget land

Lyckas man skapa en legitim, auktoriserad och respekterad statsapparat och under ordnade former återanvända, återskapa, stärka och vidareutveckla det sociala kapitalet bidrar det till att stabilisera och demokratisera beslutsprocesser. Det är i själva ändringen till nya sociala mönster, i övergången från diktatur och stamsamhälle till liberalism, individualism och demokrati och de socialiseringsprocesser som man då genomgår, som skapar tillit eller misstro. En balansgång således.

Rätten till eget land avser irakiska Kurdistan inom ramen för en federation och det som upptagit ett större fokus i uppsatsen varje medborgares rätt till sitt eget land, en individuell rätt till en trygg och utvecklande tillvaro. För att åstadkomma det behövs också respekt för grundläggande mänskliga rättigheter.

En sammanfattning av min egen erfarenhet av vistelsen där kan göras med hjälp av förre generalsekreteraren i FN Kofi Annans uttalande vid millennieskiftet. Jag formulerar på engelska hans ord:

Development, security and human rights are not only ends in themselves –
they reinforce each other,
and depend on each other.
In our interconnected world, the human family
will not enjoy development without security,
it will not enjoy security without development,
and it will not enjoy either without respect for human rights.⁹⁹

Med mina ord: *This interconnection of development, security and human rights is what you can see is happening in Iraqi Kurdistan right now.*

Som avslutning vill jag påpeka att min uppfattning och slutsatserna i den här uppsatsen grundar sig iakttagelser såväl som ställda frågor och dessutom spontana påståenden i olika samtal med människorna i irakiska Kurdistan. I själva verket är människorna i Irak minst lika frågvisa som en utifrån kommande person någonsin kan bli. Behovet av att förklara sin situation, delge sina egna funderingar kring sin identitet, sina rättigheter och möjligheter är långt större än den är i en överförsörjd västvärld, övermätt på information och som dessutom tar fred, säkerhet och välfärd för egen del, för given. Jag är djupt tacksam för att ha fått möjligheten att möta dagens människor i irakiska Kurdistan på deras sida gränsen, på insidan av Irak.

⁹⁹ Kofi Annan är citeras här.

<http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/kofi-annan-our-world-cannot-have-development-without-human-rights-497841.html>

Delar av citatet återfinns även bland FN:s text på internet "Quotes on Human Rights" (2011-01-30)

<http://www.unfpa.org/rights/quotes.htm>

Jan Eliasson använde det i sitt tal bl.a på Teologiska Högskolan i Stockholm THS Roger Williamsföreläsning 2010-04-13 med hänvisning till sitt arbete in FN tillsammans med Kofi Annan inför Milleniemålen.

8. Förklaring av begrepp och förkortningar

CPA	Coalition Provisional Authority Den USA-ledda övergångsregimen som inrättades i Irak efter Saddam Husseins fall 2003.
Checkpoint	vägspärr mellan olika geografiskt åtskilda områden där identitet och tillstånd att färdas kontrolleras.
ICCPR	International Convention on Civil and Political Rights
ICESCR	International Convention on Economic, Social and Cultural Rights
IDP	Internally Displaced Persons. På svenska internflyktingar, det vill säga personer som är på flykt inom sitt eget land.
KDP	Kurdistan Democratic Party (politiskt parti i irakiska Kurdistan)
KRG	Kurdistan Regional Government. Den nuvarande folkvalda regionala regeringen i det irakiska Kurdistan.
NGO	Non Governmental Organisation.
PUK	Patriotic Union of Kurdistan (politiskt parti i irakiska Kurdistan)
WTO	World Trade Organisation.
Nation	här citeras Kymlickas beskrivning. ¹⁰⁰ ” nation ” betyder en historisk gemenskap, mer eller mindre institutionellt fullständig, som upptar ett givet territorium eller hemland och delar ett distinkt språk och en kultur. En ”nation” i denna sociologiska mening är nära förbunden med tanken på ett ” folk ” eller en ” kultur ”... Ett land som innehåller mer än en nation är därmed inte en nationalstat utan en mångnationell stat och de mindre kulturerna utgör ” nationella minoriteter ”.
Minoritet	Den enkla definitionen av minoritet kontra majoritet är att det enbart kan finnas en majoritet och att orden utgör varandras motsats. Det kan bara finnas en majoritet men det kan finnas flera minoriteter. Med en nationell minoritet avses vanligen en befolkning som funnits inom en stat i fyra generationer eller mer (cirka 100 år). Ofta är nationella minoriteter en ursprungsbefolkning . Det är en komplicerad och kontroversiell fråga att skilja olika folkgrupper från varandra. Någon närmare analys av detta görs dock inte i uppsatsen, begreppet nationell majoritet anser jag vara tillräcklig med hänsyn till att ingen sentida invandring av större omfattning skett till Irak eller irakiska Kurdistan och därmed begränsas också perspektivet uppsatsen till att omfatta mångnationalitet men inte polyetnicitet .
Etnicitet	används här synonymt med orden folk eller folkgrupp , en grupp människor med gemensamt historiskt ursprung och som delar en gemensam kultur och eventuellt också ett eget språk.

¹⁰⁰ Kymlicka s. 19

9. Referenser

Amnesty International 2009, "Hope and Fear – Human Rights in the Kurdistan Region of Iraq"

Kofi Annan 2005, The Independence commentator Kofi Annan: Our world cannot have development without human rights . From a speech by Secretary General of the United Nations, in St Paul´s Cathedral, London (2005-07-07) <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/kofi-annan-our-world-cannot-have-development-without-human-rights-497841.html>

Quotes on Human Rights (2011-01-30)

<http://www.unfpa.org/rights/quotes.htm>

Dr. Ismail Besikci 1988, "M. Kemal Atatürk, UNESCO & Destruction of Kurdish Identity in Turkey" London Nw8 ODT – U.K.: Kurdologia Publications No. 6-1988. Skriften finns tillgänglig på Kurdiska biblioteket i Stockholm.

Bonniers lexikon, 1997 band 13

Karen Dabrowska and Geoff Hann 2008, *Iraq Then and Now – A Guide to the Country and its People* Bradt Travel Guides Ltd. UK. The Globe Pequot Press Inc. USA

Jared Diamond 2005, *Guns, Germs and Steel - A Short History of Everybody for the Last 13,000 Years* Vintage, London: first published 1997

Michael M. Gunter 2004, *Historical Dictionary of the Kurds* Scarecrow Press Inc. USA

A.M Hamilton 2004, *Road Through Kurdistan - Travels in Northern Iraq* I.B. Tauris & Co Ltd, London: först publicerad 1937 och sedan 1958 och 2004

Jan Hjärpe 2005, *Shari'a – Gudomlig lag i en värld i förändring* Norstedts förlag, Stockholm

Lena Insulander 2009, Blogg Irak-Lena (2010-06-02)

<http://iraklena.blogspot.com/2009/07/blaogd-marknadsforing-av-framtiden.html>

Mehradad R. Izady 1992, *A Concise Handbook THE KURDS* Taylor & Francis, USA

Faleh A. Jabar & Hosham Dawod 2006, *The Kurds Nationalism and Politics* SAQI, Libanon

Wadie Jwaideh 2006, *Kurdish National Movement, It's Origins and Development* Syracuse University Press, New York

Ingmar Karlsson 2008, *KURDISTAN, Landet som icke är* Wahlström & Widstrand, Stockholm

KRG hemsida (2011-01-29) <http://www.krg.org>

Will Kymlicka 1995, *Mångkulturellt medborgarskap* (1995) Svensk utgåva 1998 Nya Doxa

Susan Meiselas 2008, *KURDISTAN In the Shadow of History* The University of Chicago Press, Chicago and London

Elena Namli 2010, "Identitet och främlingskap - Kristologiska kritik av flyktingpolitiken" Manus under utgivning i svensk teologisk kvartalsskrift nr. 3 2010

Bo Rothstein 2003, *Sociala fällor och tillitens problem* SNS Förlag Stockholm

Bo Rothstein & Staffan Kumlin 2001, ”Demokrati, socialt kapital och förtroende”
Artikel, Sören Holmberg & Lennart Weibul (eds.) Den ljusnande framtid. Göteborg: SOM institutet Göteborgs
Universitet (2001) (2010-08-20)
Göteborgs Universitet, statsvetenskapliga institutionen
http://www.pol.gu.se/digitalAssets/1288/1288309_049-062.pdf

Hiner Saleem, 2006, *My Father's Rifle – A Childhood in Kurdistan*
Picador, New York

Jeremy Scahill 2008, *Blackwater världens mäktigaste privatarmé*
Nortstedts Stockholm